

مقدمه

از آن جایی که نهاد خانواده یکی از مهم ترین نهادهای مهم بشری وزیر بنایی ترین و اولین نهاد اجتماعی به شمار می رود، مباحث خانواده از حساسیت و جایگاه خاصی برخوردار بوده و ادیان الهی و مکاتب مختلف بشری از زوایای گوناگونی به بحث و بررسی آن پرداخته اند. پیامبران الهی و اولیاء دین علیه السلام به مباحث خانوادگی اهمیت می دادند و افراد را در زمینه مباحث و مشکلات خانوادگی، زناشویی و تربیتی راهنمایی می نمودند همچنین اندیشمندان، روان شناسان و جامعه شناسان مباحث بسیار گسترده ای پیرامون خانواده مطرح و کتاب ها و مقاله های زیادی در این زمینه نوشته اند.

با تغییر و تحول های به وجود آمده در سال های اخیر و حضور فعال بانوان در جامعه و در عرصه کار و تلاش، نهاد خانواده با مسایل و چالش های مختلفی مواجه شده که باعث دغدغه و نگرانی هایی در میان کارشناسان و خانواده ها شده است. بنابراین پژوهش حاضر که پژوهش توصیفی _تحلیلی است در صدد است با نگاهی دینی و با رویکرد تحکیم خانواده، اشتغال زنان و آسیب ها و پیامدهای آن را مورد بررسی قرار دهد. برای این منظور نخست ضرورت های اخلاقی زنان بیان شده و با اشاره ای به انگیزه ها و دستاوردهای اشتغال زنان به بررسی پیامد های آن پرداختیم در این نوشتار سعی شده تا بدون پیش داوری اشتغال زنان مورد کنکاش قرار گیرد و در پایان راهکارهایی برای پیشگیری و یا کاهش آسیب های اشتغال زنان مطرح کردیم.

بخش اول:

کلیات

۱-۱-۱ تعریف و تبیین موضوع

با توجه به اینکه شرایط کنونی جوامع ایجاب می کند که زنان در کنار مردان براساس تواناییها و نیازهای جامعه فعالیت کنند لذا نه تنها مسئولیت ها و مشکلات واحکام و تکالیفی در قبال خانواده دارند شرایط شغلی هم مسئولیت ها و گرفتارهای خود را پیدا می کند که تبعاً به اصول اخلاقی ومسائل غیراخلاقی هم ارتباط پیدا می کند که لازم است این مسائل تبیین شود.

۱-۱-۲ اهمیت و ضرورت تحقیق

با توجه به اینکه در جوامع امروزی زنان تحصیل کرده شاغل به وفور در موقعیت های مختلف اجتماعی حضور دارند لذا این شرایط تحصیلی و شغلی آنها رشد مادی و معنوی خانواده و بالطبع جامعه را ایجاب می کند ولی مابامشکلات از جمله گسیختگی خانواده و کم رنگ شدن عواطف و احساسات و مهر و محبت بین خانواده ها و همچنین بالارفتن آمار طلاق و کاهش سلب امنیت جامعه و..... روبرو هستیم.

۱-۱-۳ اهداف تحقیق

تحلیل مشکلات اخلاقی زنان شاغل و ارائه راهکارهایی در این زمینه براساس اصول اخلاقی تبیین شده در متون دینی

۱-۱-۴ پیشینه تحقیق

شایان ذکر است در زمینه ی موضوع فوق مقاله یا کتاب به صورت مستقل تدوین نشده ولی ذیل موضوعات دیگری که به حیطه ی اخلاقی زنان ارتباط دارد مجموعه مطالب پراکنده ای در وسایل الشیعه شیخ حرعاملی(ره) و اصول کافی مرحوم کلینی(ره) و در کتاب های اخلاقی مانند معراج السعاده و جامع السعاده مباحثی کلی در مورد عفاف آمده است ولی از آنجا که اشتغال زنان در گذشته مطرح نبوده مباحث اخلاقی مربوطه نیز تبیین نشده است .

۱-۱-۵ سوال اصلی تحقیق

اشتغال زنان چه تاثیری بر اخلاق زنان دارد؟

سوالات فرعی

۱. اصول و چارچوب اخلاقی زنان شاغل براساس متون دینی چیست؟
۲. آیا مسئولیت های اداری و خانوادگی باهم تعارض دارند؟ و چگونه می توان بین شاغل بودن و مسئولیت زنان در قبال خانواده (همسر و فرزندان) تعادل ایجاد می کند؟
۳. چگونه و تا چه حد اشتغال زنان باعث پیشرفت مادی و معنوی خانواده و به طبع آن جامعه می شود؟
۴. عدم مقید بودن به اصول اخلاقی ارائه شده در متون دینی توسط زنان شاغل چه مشکلاتی را برای آنان، خانواده و جامعه ایجاد میکند؟
۵. پذیرش مسئولیت های اداری توسط زنان تا چه اندازه ضرورت دارد؟ و این مسئولیت ها چه اندازه با توانایی ها و استعدادها و وظایف خانوادگی آنان تناسب دارد؟

۶-۱-۱ فرضیه تحقیق:

اشتغال زنان باعث ایجاد تغییراتی در وضعیت اخلاق آنان و مناسبات خانواده ها آنها می شود.

۷-۱-۱ روش تحقیق:

روش تحقیق در این نوشتار روش کتابخانه ای-تحلیلی است که در ابتدا با انتخاب و تصویب موضوع و تجزیه نمودن موضوع به سوالات کلی و جزئی سعی در فصل بندی موضوع تحقیق نمودم. سپس با تصویب ابتدایی فصل بندی با رجوع به کتابخانه ها سعی در جمع آوری منابع لازم نموده و با مطالعه ی آنها به فیش برداری و تحلیل و تبیین مطالب پرداختم.

۸-۱-۱ ساختار تحقیق:

بخش اول: کلیات

بخش دوم: ضرورت های اخلاقی زنان شاغل در محیط خانواده

فصل اول: ضرورت های اخلاقی زنان شاغل در قبال همسر

فصل دوم: ضرورت های اخلاقی زنان شاغل در قبال فرزندان

بخش سوم: ضرورت های اخلاقی زنان شاغل در محیط کار

فصل اول: اصلاح انگیزه های اشتغال

فصل دوم: حفظ ارزش های کاری و تعهدات شغلی

فصل سوم: حفظ عفت و تقوا

بخش چهارم: پیامدها، آسیب ها، راه حل ها

فصل اول: پیامدها: رشد مادی و معنوی خانواده و جامعه

فصل دوم: آسیب ها

فصل سوم: راه حل ها

۹-۱-۱ واژگان کلیدی

اخلاق، اخلاق جمع خُلق است و در لغت خُلق و خُلق از یک ماده (خ، ل، ق) هستند. خُلق ناظر به شکل ظاهری انسان است و خُلق ناظر به شکل باطنی انسان می باشد^۱ و مجموعه صفات، ویژگی ها، حالات و خوی درونی که در نفس راسخ و سرچشمه گفتار و رفتار انسان هستند به گونه ای که انسان، بیدرنگ و بدون اندیشه، کار پسندیده یا ناپسند را انجام می دهد.

اشتغال: کار در آمدزا، به معنای حضور در ساختار اجتماعی، آن هم به دلیل بهره وری اقتصادی و کله معنای دارا بودن سهم تاثیر در تکامل اجتماعی.^۲

---

^۱ راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات راغب، ترجمه مصطفی رحیمی نیا، تهران، انتشارات سبحان، ص ۴۵
^۲ حسن، عمید، فرهنگ فارسی عمید، جلد اول، چاپ ۲۶، تهران، انتشاراتی امیر کبیر، سال ۱۳۶۰، ص ۱۲۵

زن: موجودی است عاطفی و سرشار از احساسات لطیف که با وجود خود طعم عشق و محبت را به اعضای خانواده می‌چشانند.^۱

۱-۱-۱۰ محدودیت‌ها، مشکلات و موانع تحقیق:

اصلی‌ترین محدودیت‌ها و موانع کمبود و نبود منابع دست اول و ناب در رابطه با موضوع مورد نظر، کمبود تحقیقات در این عرصه، عدم همکاری برخی نهادها برای ارائه تحقیقات علمی احتمالی صورت گرفته در این زمینه، نداشتن فرصت کافی برای استفاده از راهنمایی‌های استاد راهنما.

---

^۱ مرتضی، مطهری، نظام حقوق زن در خانواده، چاپ ۵۳، انتشاراتی صدرا، سال ۱۳۸۹، ص ۴۵

بخش دوم:

ضرورت های اخلاقی زنان شاغل در محیط

خانواده

۱-۲ ضرورت های اخلاقی زنان شاغل در قبال همسر:

خانواده حرم امنی است که در چنین کانونی حقوق صرف نمی تواند به طور شایسته تصمیم بگیرد در این محیط حرف اول را عاطفه می زند. از این رو قواعد اخلاقی بیش از قوانین حقوقی پذیرفته شده است. اگر چه روشنگری نسبت به حقوق و آگاهی از وظایف فی نفسه پسندیده است اما خانواده به چیزی بیش از اینها نیاز دارد و بیوند سالم و رابطه حسنه بر پایه دیگر خواهی، عشق، ایثار، فداکاری و... است. بنابراین اصل اسلام همچنان که وظایف و مسئولیت هایی برعهده مرد قرار داده، حقوقی نیز برای آنان در نظر گرفته است و به زنان تذکر داده که برای ادامه زندگی زناشویی و دست یافتن به ثمرات شیرین ازدواج این حقوق را رعایت کنند که از جمله حقوق مردان بر زنان می توان به موارد زیر اشاره کرد.

۱-۱-۲ اظهار عشق و علاقه:

زن خردمند و شایسته می داند که شوهرش تشنه محبت و دوستی است و دل او به محبت همسرش زنده است اگر شوهرش بداند محبوب واقعی زنیست احساس بی کسی، تنهایی و غربت می کند و همیشه پژمرده، غمگین و ناراحت است. لیکن زن نیک اندیش و مهربان علاقه و محبت خود را نسبت به شوهرش به زبان می آورد و عشق و علاقه خود را در قالب واژه های طیب و زیبا و پر مفهوم عینیت می بخشد و مهمتر از کلمات و واژه ها، در ایجاد محبت نسبت به شوهرش هنگام سخن گفتن با شوهر مواظب آهنگ نرم و ملایم صدا، حرکات زیبای چشم و ابرو و خنده های زیر لب و عشوه های پی در پی خود می باشد و هرگز با آهنگ های خشن و حرکات ناموزون دست و صورت و ترش رویی و اخم، معشوق عزیز خود را در کانون گرم و باصفای خانواده دلسرد و افسرده نمی کند.

بنا بر این یک زن هنرمند با ابراز عشق و علاقه به شوهرش او را همیشه شاداب و خرم نگه می دارد و به کسب و کار و زندگی علاقمند و دلگرم می کند و همواره همسر خود را با نامی صدا می کند که او را بیشتر دوست دارد چه اسم کوچک باشد یا نام خانوادگی یا القاب مذهبی و عناوین اجتماعی البته بهتر است بیش از آن که زن و شوهر در اجتماع لقب و عنوانی پیدا کنند یکدیگر را با اسم کوچک بخونند و چاشنی محبت را بر آن بیفزایند مثلاً مهدی جان، علی آقا صدا زند^۱.

^۱ امیر ملک، محمودی الیگودرز، راهنمای خانواده، انتشارات مشهور فسال ۱۳۸۱، ص ۶۳

پیامبر اکرم صل الله علیه و آله می فرمایند:

«بهترین نامی که دوست دارد او را صدا زنید^۱»

پیشوای عالی قدر اسلام همچنین می فرمایند:

«یکی از چیزهایی که مرد مسلمان را اصلاح می کند، این است که زنی داشته باشد که وقتی به او نگاه

می کند شاد گردد و هنگامی که از خانه خارج می شود شوهر را در قلب و در اعماق وجود خود حفظ

کند و هرگاه به او دستور می دهد اطاعت کند^۲»

۲-۱-۲ زینت و آرایش:

از هنرهای یک زن شایسته این است که در قلمرو خانواده با حفظ ارزشها و توجه به وضعیت شناختی و روانی بچه

ها، به خصوص نوجوانان، همواره سعی کند در حد توان در رعایت حدود و حرمتها، آراسته ترین، زیبا و جذاب ترین

لباس ها، زینت ها، آرایش ها برای همسر خود بهره گیرد چرا که همسر ایشان به این جذابیت ها نیاز دارد.

باید توجه داشته باشد هر گونه خود آرایی، خود نمایی برای نامحرمان حرام، و در مقابل آراستگی و آرایش برای

همسر ثواب است.

در اسلام به آرایش و عطر زدن و استفاده از بوهای خوش و وسایل زیبایی برای همسر و محارم یا در منزل و یاد

حال عبادت و نیایش با پروردگار سفارش شده و نوعی عبادت است و آنچه نهی شده استفاده از عطر و آرایش برای

نامحرمان یا در روابط اجتماعی است که عامل فساد می شود و حرام است.

باکمال تأسف در جامعه ما در بسیاری از موارد شاهد هستیم که زنان و مردان بهترین پوشش و آرایش و زینت را

برای عروسی ها و مهمانی ها و مجالس خارج از خانه استفاده می کنند و نازل ترین آنها را در کانون خانواده برای

همسر!!

^۱ محمد بن یعقوب، کلینی، اصول کافی، ترجمه صادق حسن زاده، جلد ۲، انتشاراتی قائم آل محمد (ص)، سال ۱۳۹۰، ص ۶۴۳

^۲ محمد بن حسن، حر عاملی، وسایل الشیعه، جلد ۷، انتشاراتی آل بیت (ص)، سال ۱۴۰۹، ص ۴۳۵

خود آرایی در نهاد زن قرار گرفته است، اما زن به عنوان جنس مخالف مرد، حتی اگر خود را نیاراید باز هم جذاب و دارای کشش است به همین جهت در اولین مراسم خواستگاری در آفرینش داستان خلقت آدم و حوا، آدم همنشینی و نگاه به حوا را مایه آرامش و انس خویش یافته بود و آن را به خدا اظهار داشت. این سرمایی خدا را باید در مسیر تثبیت زندگی مشترک بکار برد. اگر زندگی مشترک فقط سپری کردن چند ساعت و چند روز بود شاید سهل انگاری و بی اعتنائی مشکل آفرین نبود. اما زندگانی دراز مدت زن و شوهر باید پیوسته همراه با جاذبه عشق باشد تا هیچ گاه گرد و غبار بی میلی و بی اعتنائی و دلسردی و ناامیدی بر صفحه درخشان آنان نشیند. استفاده از زینت و آرایش جذابیت زن را تقویت می کند و بر همین اساس است که رسول خدا صل الله علیه و آله یکی از صفات زن خوب را خود آرایی برای شوهر بیان می کنند زیرا مردی که به همسرش عشق و مهر می ورزد بیگانه را به حریم دل خود راه نمی دهد. در این حال بر سراسر زندگی آن دو، ابر آرامش و اطمینان سایه می گستراند.

امام صادق علیه السلام می فرماید:

«سزاوار نیست که زن هیچ گاه بدن خود را بدون زینت گذارد. اگر چه با آویزان کردن گردنبندی باشد و سزاوار نیست که دست زن بدون رنگ باشد اگر چه با حنا باشد و اگر چه آن زن پیر و کهنسال بوده باشد»^۱

۳-۱-۲ احترام به شوهر:

زن آگاه و مهربان میدانند که همه انسانها ذاتاً محبت پذیر و قهرستیزند، همه انسانها تکریم پذیر و تنبیه گریزند. هر کس به شخصیت خویش علاقمند است، دوست دارد دیگران به او احترام گذارند و هر کس که شخصیت او را محترم شمارد محبوبش واقع می شود. زن فهمیده می داند که شوهرش آرامش خواه و امنیت طلب می باشد و دوست دارد در محیطی سرشار از صمیمیت و صفا باشد و همواره همه سعی و تلاش خود را در جهت جلب رضایت خاطر و فراهم ساختن آسایش و آرامش روان و نشاط درونی شوهر خود مبذول می دارد و از این رو جزء با زبان محبت و تکریم با همسرش سخن نمی گوید و همواره از خزانه دلش، کلام زرین و خوشایند، گفتار شفا بخش و درمانگر روح و روان و آرامش گر جان را برگزیده و در فضای سرشار از عشق، شور و شغف تقدیم همسر خود می نماید.

^۱ محمدبن حسن، حر عاملی، همان کتاب، ص ۴۱۰

هر زنی که مرد خود را بیشتر بزرگ شمارد و در برابر فرزندان و اقوام خود و همسرش او را معزز و معظم بدارد، او را تحقیر نکند دل همسر خود را مالک تر خواهد بود و پیوسته انس و محبت و صمیمیت میان ایشان بسیار مستحکم تر و استوارتر می شود.

امام صادق علیه السلام می فرمایند:

«خوشا به سعادت، خوشا به سعادت آن همسری باد که به شوهرش احترام گذارد و او را اذیت نرساند و در تمامع مواقع از شوهرش اطاعت کند^۱»

اساس و پایه های تحکم خانواده و ادامه آن «محبت و احترام» زن و شوهر به همدیگر است.

محبت و احترام پیوند خانواده را مستحکم می کند و کانون خانواده را گرم مینماید و موجب جلوگیری از کشمکش و قهر و جدایی میگردد. اگر همسران محبت قلبی نسبت به یکدیگر نداشته باشند و فقط تظاهر دوستی کنند چه بسا همین تظاهر مقدمه محبت قلبی گردد.

پیامبر صل الله علیه و آله می فرمایند:

«هرگاه مرد به همسرش بگوید حقیقتاً تو را دوست دارم این سخن هرگز از قلب همسرش خارج

نخواهد شد^۲»

۴-۱-۲ اطاعت از همسر:

اطاعت از شوهر و خوداری از نافرمانی او وظیفه اولیه زن می باشد. به طوری که در فرهنگ قرآن کریم مرد نسبت به زن نقش قوامیت دارد.

خداوند در قرآن کریم می فرمایند:

^۱ محمدباقر، مجلسی، بحار الانوار، جلد ۱۰۳، انتشاراتی موسسه الوفاء، ۱۴۰۴ق، ص ۲۵۲
^۲ محمدبن حسن، حر عاملی، همان کتاب، ص ۱۰

«الرَّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ»^۱

«مردان عهده دار امور زندگی می باشند»

البته مقصد از این تعبیر، استبداد، احجاف و تعدی نیست بلکه منظور رهبری واحد، منظم، با توجه به مسئولیت ها و مشورت های لازم است. این مساله در دنیای امروز بیش از هر زمان روشن است که حتی اگر هیئتی دو نفره مامور انجام کاری شود یکی از آن دو باید مسئولیت این ماموریت را به عهده بگیرد و گرنه در کارها هرج و مرج پیدا می شود، سرپرستی مرد در خانواده نیز از این قبیل است و این موقعیت به خاطر وجود خصوصیات در مرد است مانند ترجیح قدرت تفکر او بر نیروی عاطفه و احساسات، برعکس زنان که نیروی سرشار از عواطف بیشتری بهره مند هستند و دیگری داشتن بنیه و نیروی جسمی بیشتر که با اولی بتواند بیندیشد و نقشه طرح کند و با دومی بتواند از حریم خانواده خود دفاع نماید به علاوه تعهد او در برابر زن و فرزندان نسبت به پرداختن هزینه های زندگی، پرداخت مهریه و تامین زندگی آبرو مندانه همسر و فرزندان این حق را به او می دهد که وظیفه سرپرستی بر عهده او می باشد البته ممکن است زانی در جهات فوق به شوهران خود، امتیاز داشته باشند.

ولی قوانین به تک تک افراد و نفرات نظر ندارد بلکه نوع و کلی را در نظر می گیرد و شکی نیست که از نظر کلی مردان نسبت به زنان برای این کار آمادگی بیشتری دارند اگر چه زنان نیز وظایفی نیز می توانند به عهده بگیرند که اهمیت آن مورد تردید نیست.^۲

بنابراین زندگانی زن و مرد مشترک است اما قیام این بنای مقدس و تکیه کاه اصلی از نظر تدبیر و اعمال مدیریت از آن مرد است بر این اساس، فرمان و امر به دست اوست. طبیعی است مردی که فرمان به بدی و حرام و نامعقول میدهد، فرمانبرداری از او در این حوزه و قلمرو نیست و فرمانش مطاع نخواهد بود.

پیامبر اکرم صل الله علیه وآله می فرمایند:

«اگر سجده کردن برای غیر خدا جایز بود دستور می دادم تا زن در برابر شوهرش سجده کند»^۳

و ایشان در جای دیگر می فرمایند:

^۱ سوره نساء (۴)، آیه ۳۴

^۲ ناصر، مکارم شیرازی و دیگران، تفسیر نمونه، جلد ۴، انتشاراتی دارالکتب الاسلامیه، ص ۴۵۶

^۳ محمد بن یعقوب، کلینی، فروع کافی، جلد ۵، انتشاراتی آلبیت (ع)، ص ۵۰۷

«زن نمی تواند حق خدا را اداء کند مگر این که حق شوهرش را اداء کند»^۱

۵-۱-۲ استقبال از شوهر:

یکی از سنت های نیکوی مسلمانان این است که هرگاه به یکدیگر می رسند سلام می کنند، زیرا سلام کردن ایجاد انس، الفت و محبت می کند، کینه ها و کدورت ها را می افزاید بنابراین زن و مردی که نیاز به صداقت و صمیمیت بیشتری دارند این دستور الهی را بیشتر باید رعایت نمایند.

چه نیکوست که هرگاه شوهر وارد منزل می شود زن با چهره ای شاد و خندان و ظاهر آراسته و زیبا به پی‌شواز همسرش رود، در را به روی او بگشاید و به او سلام کند و بهتر آن است که در سلام کردن هر یک بر دیگری سبقت بگیرند.

خداوند در قرآن کریم می فرماید:

«وَ إِذَا حُيِّتُمْ بِبِخَعٍ فَبِخَعُوا بِلِحْسَنِ مَهْ أَوْ رَدُّوْهَا إِنَّ اللّٰهَ كَلَنَ عَلٰی كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبٌ»^۲

«هرگاه به شما تحیت گویند، پاسخ آن را بهتر از آن بدهید، یا لا اقل به همان گونه پاسخ گویند خداوند

حساب همه چیز را دارد»

تحیت در لغت از ماده حیات و به معنای دعا برای حیات دیگر کردن است خواه این دعا به صورت سلام علیک و یا حیاک الله و یا مانند آن باشد.

ولی معمولاً از این کلمه هر نوع اظهار محبتی را که افراد به وسیله سخن با یکدیگر می نمایند شامل می شود که یکی از مصادیق آن همان ایجاد کردن عشق و محبت بین زن و شوهر است.^۳

همچنین خداوند می فرماید:

«.....بِخَعِيَّتَهُمْ فَوْهَا سَلَامٌ»

^۱ حسن، نوری طبرسی، مستدرک وسایل، ج ۲، انتشاراتی آل‌بیت (ع)، سال ۱۴۰۸، ص ۵۵۲

^۲ سوره نساء (۴)، آیه ۸۶

^۳ ناصر، مکارم شیرازی و دیگران، همان کتاب، ج ۴، ص ۶۵۶

«اهل بهشت یگد یکررا با سلام کردن خوش آمد گویند»^۱

بنابراین زن فهیم و مهربان پس از استقبال گرم از شوهر، با نهایت شور و شوق زمینه استراحت و آرامش را برای او فراهم می نماید و تا حدود ۹۰ دقیقه بعد از ورود شوهرش به منزل هیچ حرف ناخوشایندی را به او نمی زند.^۲

رسول خدا صل الله علیه و آله فرماید:

«بخیل ترین مردم کسی است که حتی از سلام کردن بخل ورزد»^۳

۶-۱-۲ خوشبویی:

گل هر چه زیبا باشد، هر انسان خوش سلیقه و با ظرافت تا چشمش به گل زیبا می افتد از بوی آن می پرسد. بدون تردید تاثیر زیبایی گل همراه با بوی خوش آن، در روح افزایشی و نشاط آفرینی چندین برابر است.

زن در فرهنگ دینی گل زندگی است و اگر چه همیشه باید عطر معنویات، آرامش بخش مشام جان آدمی باشد اما خوش بویی ظاهر وظیفه ای است که پیروان پیامبر خدا باید بیشتر به آن توجه کنند.

در روایتی امام رضا علیه السلام معطر کردن را از سنتهای پیامبران معرفی می کند، وظیفه زن در این زمینه حساس و ظریف تر است تا آنجا که پیامبر اکرم خوشبو بودن را از حقوقی شمرده که مرد به عهده زن دارد

امام صادق علیه السلام می فرمایند:

«زنی نزد پیامبر آمد و پرسید: ای رسول خدا! حق مرد بر زن چیست؟»

پیامبر فرمود: بیشتر از آن است که وقت برای گفتن آن باشد

آن زن اظهار داشت بخی از آنها را برایم بازگو کن

^۱ سوره ابراهیم (۱۴)، آیه ۲۳

^۲ امیر ملک، محمودی الیگودرز، راهنمای خانواده، انتشارات مشهود، سال ۱۳۸۱، ص ۶۵

^۳ عبدالرسول، پیمانی، محمدامین، شریعتی، نهج الفصاحه، انتشاراتی خاتم الانبیاء، سال ۱۳۸۵، ص ۲۴۵

پیامبر خدا فرمودند: زن بدون اجازه شوهر، حق گرفتن روزه مستحبی و خارج شدن از خانه را ندارد و بر عهده زن است که خوشبو ترین عطرها را برای شوهرش استعمال کند و زیباترین لباس هایش را بپوشد و خود را به بهترین وجه زینت کند و هر صبح گاه و شامگاه خویش را به همسر خویش عرضه کند و حقوق مرد بر زن بیشتر از آن است که گفتیم^۱»

بنابراین بوی خوش زن منحصراً باید برای شوهرش باشد یعنی عطرها و خوشبو کننده هایی که زن به عنوان آراستن و ایفای وظیفه در برابر شوهر و برای ایجاد جذابیت و تسکین روح و روان او به کار می برد هیچ گاه به این منظور و اهداف نباید برای غیر شوهر به کار گرفته شود همان گونه که اگر زنی تنها برای شوهرش خوشبو باشد یکی از صفات بهترین زنان را داراست و مورد رحمت پروردگار قرار می گیرد، در مقابل نیز، زنی که این خوشبویی را برای بیگانگان و نامحرمان به کار برد از رحمت پروردگار دور است.^۲

۷-۱-۲ زن محور آرامش مرد:

زن در ایجاد آرامش و آسایش فکر و روح برای مرد محور اصلی می باشد در بسیاری از بیانات مربوط به زن و امر ازدواج این مساله به عنوان یکی از مهم ترین ویژگی یک زن موفق بر شمرده شده است

خداوند در قرآن می فرماید:

«وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ»^۳

«از نشانه های قدرت خداوند آن است که همسرانی از شما برای شما آفرید تا با ایشان آرامش یابید و میان شما مودت و رحمت قرار داد در این نشانه هایی از قدرت خداست برای گروهی که می اندیشند»

^۱ محمد بن حسن، حر عاملی؛ همان کتاب، ج ۱۴، ص ۴

^۲ نادر، فضل، محبوب ترین بنیاد، انتشارات منیر، سال ۱۳۸۴، ص ۳۲

^۳ سوره روم (۳۰)، آیه ۲۱

مودت تقریباً به معنای محبتی است که اثرش در مقام عمل ظاهر باشد در نتیجه نسبت مودت به محبت نسبت خضوع است چون خضوع آن چیزی است که در مقام عمل انش هویدا شود، برخلاف خضوع که به معنای نوعی تأثر نفسانی است که از مشاهده عظمت و کبریایی در دل پدید می آید.

رحمت به معنای نوعی تأثر نفسانی است که از مشاهده محرومیت محرومی که کمالی را ندارد و محتاج به رفع نقض است در دل پدید می آید و صاحب دل را وادار می کند به اینکه در مقام عمل برآید و او را از محرومیت نجات داده و نقضش را رفع کند.

یکی از روشن ترین جلوه گاهها و موارد خود نمایی مودت و رحمت، جامعه کوچک خانواده است چون زن و شوهر در محبت و مودت ملازم یکدیگرند.^۱

بنابراین یکی از اهداف ازدواج همان ایجاد آرامش است که این مهم به زن نسبت داده شده است یعنی این زن است که نقش مهم ایجاد آرامش روح و روان و آسایش فکر برای خانواده را به عهده دارد به طوری که زن می تواند این نقش را چنان عالی ایفا کند که شوهرش با ورود به محیط خانواده و برخورد با او تمام سختی ها و مشکلات زندگی را به کلی فراموش کند. زنی که در ایفای این مهم تلاش می کند، در جذب و جلب همسر و ایجاد ذوق و شوق زندگی و مهیا ساختن زمینه های رشد و بالندگی در همسر و فرزندان بسیار موفق و کامیاب هستند اگر چه از هر دو طرف آرامش بخشیدن لازم است ولی مسئولیت بیشتر بر عهده زن است به همین لحاظ است که در روایات متعدد به زنان توصیه شده است تا تلاش کنند رضایت شوهر را بدست آورند

۸-۱-۲ نقش همیاری و تعامل با مرد:

در یک بینش درست و با توجه به فلسفه آفرینش، زن مسئول پشتیبانی مرد در میدان کارزار اجتماع است زن باید با رفتار دقیق و منطقی عاطفه آلود خویش و باظرافت و لطف ویژه زنانه، مرد را برای انجام یا حسن انجام وظایف برونی خود بسیج می کند و او را مانند گلوله ای که از اسلحه به سوی هدف روان است بانیروی معنوی و نشاط و عزمی پولادین به انجام کارش می فرستد. با بررسی و ارزیابی تاثیرات مثبت یا منفی یک مرد در بیرون از خانه در محیط کار و در محیط عمومی اجتماعی و محاسبه تصاعد هندسی اثرات ناشی از برخوردها و تاثیرهای وی و جمع بندی این

^۱ محمد حسین، طباطبایی، تفسیر المیزان، ترجمه محمد باقر موسوی همدانی، ج ۱۶، انتشاراتی اسلامی وابسته به مدرسین حوزه علمیه قم، سال ۱۳۹۰، ص ۴۵۶

تأثیرات گوناگونی که گاهی سرنوشت جامعه یا کشورها را تغییر داده است می توان به عمق این نقش و حیاتی بودن آن دست یافت و علاوه بر نقش مستقیم زن در همکاری و یاری مرد در امور مربوط به خودش نقش غیر مستقیم او را در جامعه و بهبود یا پریشانی آن، می توان شناخت.

بسیاری از مردان بزرگ و رهبران یا مردان سیاسی و اندیشمندان و پادشاهان از پرورش روانی و تعاون روحی و کمک های معنوی زن به مقام والای خود رسیده اند.

در زندگی رسول خدا نیز نقش حضرت خدیجه و فاطمه سلام الله علیهما به خوبی مشخص است به گونه ای که اگر آن دو نبودند شاید اسلام به این صورت رشد نمی کرد و در تاریخ مشکل دیگری رخ می نمود. در نقطه مقابل نیز بی توجهی زن به نقش و کار کرد مرد در خارج از منزل، گاهی اثرات سوئی بر روی مرد گذاشته است و افرادی شرور و خطرناک به جامعه وارد گردیده است و موجب تبهکاری ها و فساد و خرابی ها شده و یا ناخواسته رفتاری نامناسب از زن موجب تعطیل کارایی مرد و ممانعت وی از انجام نقش های منظره او در جامعه شده است.

علاوه بر این، زن در زندگی خانوادگی، نقش مادری و اقتصادی نیز داشته و با مرد همیاری کرده است. برخی در خانه به تولید و تحصیل در آمدی برای کمک به مرد و برخی با صرفه جویی و حفظ اموال مرد از تلف یا به طور دیگری کمکی به افزایش درآمد یا کاهش هزینه مرد داشته اند.^۱

امام علی علیه السلام می فرمایند:

«همدردی برترین کارهاست^۲»

۹-۱-۲ امانت داری:

با توجه به این که امانت داری جزء یکی از مهم ترین شاخص های دینداری برای هر مسلمانی است به طوری که امام علی علیه السلام می فرمایند:

«برترین ایمان، امانت داری و زشت ترین اخلاق، خیانت ورزی است^۱»

^۱ محمد، خامنه ای، حقوق زن در اسلام، انتشارات تک، سال ۱۳۶۸، ص ۴۵

^۲ محمد، محمدی ری شهری، میزان الحکمه، ترجمه حمید رضا شیخی، ج ۱۴، انتشاراتی دار الحدیث، ص ۶۹۶

لذا زن به عنوان یکی از پایه های اصلی خانواده از این قاعده مستثنی نبوده و به مراتب بیشتر نسبت به سایر افراد خانواده باید به این فضیلت اخلاقی مزین باشد.

با توجه به متن فوق زن باید نسبت به اموال و اسرار شوهر امین باشد و یکی از صفات مهمی که هر زنی باید آن را به شدت رعایت کند امانت داری است، طبیعت و صمیمیت زندگی مشترک اقتضاء می کند که زن و مرد، نسبت به برخی اسرار یکدیگر آگاه شوند و می بایست تا آخر عمر آن را در سینه نگاه دارند.^۲

حفظ عفت برای زن در وقتی که شوهر غایب است و دوری از نامحرم و با دیگران سخنان تحریک آمیز نگفتن، مقتضای امانت و عفت است.

اسرار خانوادگی همانند کمبود های اقتصادی یا روحی و اخلاقی و یا نواقص جسمی همه و همه باید مثل یک امانت نگه داری شود، زن یا مردی که نتواند زبان خود را کنترل کند و نسبت به آبروی همسر خود و یا خانواده بی اعتنا باشد زندگی موفق نخواهند داشت. در این میان زن و مرد باید مواظب باشند هنگام عصبانیت و خشم مبدا سخنی بر زبان آرند و یا رازی را در این میان فاش کنند که دلالت بر پستی و سردی روابط آنها کند.^۳

قرآن مجید رازداری را از وظایف اختصاصی زن و مرد می شمارد و به آنها سفارش می کند که راز دار یکدیگر باشند و با سرپوش گذاشتن بر عیب های یکدیگر، زینت یکدیگر شوند.^۴

خداوند در قرآن کریم می فرماید:

«أَحْلَلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصَّيَّامِ الرَّفِيقِ إِلَىٰ بِيْرَائِكُمْ هُنَّ لِيَاسٍ لَّكُمْ وَ أَنْتُمْ لِبَيْسٍ لَّهِنَّ .....»^۵

«در شب روزه داری بر شما حلال شده است که به سوی زنانتان بروید و با آنها آمیزش کنید آنان جامه

شما و شما جامه آنهاید.....»

^۱ همان، ص ۶۹۷

^۲ محمد، نجفی یزدی، اخلاق در خانواده و تربیت فرزند، انتشارات معارف اهل بیت (ع)، ص ۱۲۵

^۳ مهدی، رضایی، گل‌های آرام بخش، انتشارات عطر سعادت، سال ۱۳۷۹، ص ۳۶

^۴ ابراهیم، امینی، آیین همسر داری، انتشارات اسلامی، ص ۲۵

^۵ سوره بقره (۲) آیه ۱۸۷

ظاهر از کلمه لباس همان معنای معروفش می باشد یعنی جامه ای که بدن آدمی را می پوشاند و این دو جمله از قبیل استعاره است، برای اینکه هر یک از زن و شوهر طرف دیگر خود را از رفتن به دنبال فسق و اشاعه دادن آن در بین افراد نوع جلو گیری می کنند پس در حقیقت مرد لباس و ساتوزن است و زن ساتر مرد است. و این خود استعاره ای است لطیف که با انضمامش به جمله (حلال شد برای شما در شب روزه داری ....) لطافت بیشتری به خود می گیرد چون انسان با جامه، عورت خود را از دیگران می پوشاند و اما خود جامه از نظر دیگران پوشیده نیست همسر نیز همین طور است یعنی هر یک دیگری را از رفتن به غیر می پوشاند ولی رفتن خودش به او دیگر پوشیده نیست چون لباسی است مستقل به خودش و چسبیده به بدنش.

بنابراین دو همسر یکدیگر را از انحرافات حفظ می کنند و عیوب هم را می پوشانند، وسیله راحت و آرامش یکدیگر و هر یک زینت دیگری محسوب می شوند^۱.

۱۰-۱-۲ پاسخگوی نیاز های جنسی:

سراسر جهان هستی سرشار از نعمت های بی شمار خداوند مهربانی است که هر چیز را در جای خودش نیکو آفریده است و هر چیز را برای تکامل و رشد انسان مسخر او کرده است. حقیقت سپاس هر نعمت، به کار بستن آن در مسیر ی است که نعمت بخش، خرسند است. این چنین است که شکر نعمت، مایه افزونی و برکت و رشد آن و مفید برای صاحب نعمت و دیگران خواهد بود . خداوند حکیم، زن را به گونه ای آفریده است که توانایی ایجاد محیطی آرام و مطمئن برای خود و مرد را در اختیار دارد و بر این اساس تنها پاسخگوی نیاز های جنسی هر مردی را فقط همسر همان مرد مقرر کرده است و این نعمت و موهبتی است که خداوند در وجود زن قرار داده است. شکر نعمت به آن است که در مسیر رضایت خداوند متعال به کار گرفته شود.

پیامبر خدا صل الله

«از نشانه های بهترین زن آن است که به هنگام تنهایی به همسرش، کاملاً در اختیار خواسته های او

باشد»^۱

^۱ محمدحسین، طباطبایی، همان کتاب، ج ۲، ص ۴۵۷

دیگر پس از نماز خفتن، سوم هنگام ظهر که جامه ها را از تن برمی‌گیرید که این سه وقت هنگام عورت و خلوت شماسست بعد از این سه بار اجازه، دیگر باکی بر شما و آنها نیست که بدون دستور با بندگان و اطفال خود گرد یکدیگر جمع شوید و هر ساعت در کارها به شما مراجعه کنند خدا آیاتش را بر شما چنین روشن بیان می‌کند که او به کار بندگانش دانا و به مصالح خلق آگاه و محکم کار است»

و همواره در این مورد باید چند موضوع مد نظر قرار گیرد:

(۱) این امر طبیعی و نیاز همسران است که اگر به صورت حلال ارضاء نشود شاید از راه غیر مشروع ارضاء شود.

(۲) التلق خواب مطلوب داشتن - بعضی اتاق خواب‌ها به آشپزخانه یا انباری بیشتر شبیه هستند.

(۳) پاکیزه بودن

(۴) معطر بودن

(۵) آراستن ویژه

(۶) یاد گرفتن مسایلی که در این امر کمک کننده است.

۱۱-۱-۲ عفو و گذشت:

زن و شوهر ممکن است گاهی نسبت به یکدیگر مرتکب خطاء و اشتباه شوند، زن امکان دارد در مساله خانه داری، پخت و پز، توجه به فرزندان، رعایت حق شوهر دچار خطاء شود مرد نیز ممکن است در رفتار و کردار، اخلاق و روش، کارگردانی نسبت به منزل، قضاوت در حق زن دچار اشتباه شود، اشتباه و خطایی که از هر دو طرف قابل گذشت و اغماض و عفو است، که جای گذشت و عفو هم در همین مورد است، در مواردی که زندگی مسیر طبیعی خودش را طی می‌کند موردی برای عفو وجود ندارد بر مرد لازم اخلاقی و شرعی است که از همسر خود در موارد لازم گذشت کند بر زن هم لازم اخلاقی و شرعی است که از شوهر خود عفو کند. در این زمینه کبر و سخت‌گیری و خود پسندی و بی توجهی به شخصیت طرف و روی گردانی از دستورات حق و انبیاء و ائمه در مسئله ی عفو و گذشت امری ناپسند و در بعضی از موارد حرام و موجب عقاب الهی است. عفو و گذشت از موارد احسان است و آراسته به احسان به فرموده قرآن محبوب خدا است.

«فَلَوْلَيْكَ عِزِّي اللَّهُ أَنْ يَغْفُو عَنْهُ م وَ كَلَّمَ اللَّهُ عَفْوَ غَفُورًا^۱»

عفو و گذشت به اندازه ای مهم است که قرآن مجید اجر عفوکننده را بر خدا می داند.

امام علی علیه السلام می فرماید:

«گذشت نیکو ترین احسانهاست^۲»

رسول خدا صل الله علیه و آله فرمودند:

«بر شما باد به گذشت، زیرا گذشت نیفزاید برای بنده جز عزت، از هم بگذرید، خدا به شما عزت دهد^۳»

بر اساس آیات قرآن و روایات: عفو محبوب خدا، اجر عفوکننده بر خدا، از مکارم دنیا و آخرت، موجب نجات از جهنم، و همرنگی با اهل بیت، و کم گذشتی نشان بیماری و عیب باطن و شرارت نفس انسان است. چرازن و مرد در زندگی خود، به هنگام پیش آمدن خطا از یکدیگر گذشت نکنند. تا محبوب خدا شده از اجر الهی بهره مند گشته و منبع دنیا و آخرت شناخته شوند، و با امامان معصوم همرنگی نشان داده و جز آنان محسوب گردند. این هم محصول یک تجارت الهی و معنوی است که از دست دادنش عاقلانه نیست. و آراسته شدن به آن کاری سهل و آسان و عملی ساده و بی زحمت است.

مردوزن اگر به وقت خطا، عفو و گذشت راشیوه خود کنند و این حقیقت عرشی را مدتی کوتاه به تمرین بگذارند در آنان قوت می گیرند و پس از اندک زمانی به این صفت ملکوتی آراسته می شوند.

^۱ سوره نساء (۴) آیه ۹۹

^۲ هاشم، رسولی محلاتی، غرر الحکم و درر الحکم، ج ۲، انتشاراتی فرهنگ اسلامی، سال، ۱۳۸۴، ص ۱۳۱

^۳ محمد بن یعقوب، کلینی، همان کتاب، ج ۴، ص ۳۲۹

۲-۲ ضرورت های اخلاقی زنان شاغل در قبال فرزندان:

تولید مثل و بقای نسل مهم ترین هدف تشکیل خانواده است و فرزندان سبب استحکام و سازگاری زوجین هستند. در اسلام فرزند از منزلت و جایگاه والایی برخوردار است و عطیه و موهبتی الهی برای پدر و مادر است. اگر والدین به ارزش فرزندان واقف شوند، چنین نگرشی نسبت به فرزند موجب می شود که نسبت به پرورش آنها حساسیت نشان داده و بی تفاوت نباشد چرا که وظیفه نگهداری و تربیت فرزند از جمله وظایفی است که بنا بر مقتضای غریزه و فطرت به عهده زنان بوده و ابزار لازم جهت این مهم در نهاد زن به ودیعه گذاشته شده است^۱ بنابراین اسلام برای فرزندان حقوقی را در نظر گرفته و والدین خصوصاً مادر را به دلیل وابستگی بیشتر فرزند به مادر علی الخصوص در اوایل زندگی موظف به رعایت این حقوق دانسته است که از جمله حقوق فرزندان بر مادر می توان بر موارد زیر اشاره کرد:

۲-۲-۱ رعایت ضوابط و آداب شرعی:

هر زن و مردی از نظر شرع موظفند اولاً در چارچوب شرع ازدواج کنند و با دستور دین به عقد یکدیگر درآیند و هنگام ارتباط با هم، آداب و رسوم شرعی را مراعات نمایند و از لقمه ی حرام جدا بپرهیزند. مستحب است داماد در شب عروسی، دو رکعت نماز و دعاهایی را که از معصومین علیه السلام رسیده بخواند و عروس و داماد با وضو باشند و داماد از خداوند بخواهد که فرزندان او را مسلمان و سالم قرار دهد و او را از گزند و وسوسه ی شیطان ننگه دارد. همچنین بسم الله بگویند تا شیطان به آنان نزدیک نشوند!^۲

مادر باید در دوران بارداری از اضطراب و تشویش و نگرانی به دور باشد و در آسایش و آرامش کامل به سر ببرد و بر عبادت و نیایش پروردگار مداومت کند. تا آنجا که امکان دارد کارهایی نیکو انجام دهد، صدقه بدهد، خوش اخلاق باشد، در مجالس دعا و توسل شرکت کند به زیارت اهل قبور برود و در همه ی دوران بارداری تلاش کند گناهی از او سر نزند به ویژه چشم و زبان خود را از نگاه به نامحرم و غیبت، بدگویی و تهمت و زخم زبان باز دارد و خود را به

^۱ جواد، مصطفوی، بهشت خانواده، ج ۱، انتشارات هاتف، سال ۱۳۷۵، ص ۶۵
^۲ روح الله، خمینی، تحریر الوسیله، ج ۲، ص ۲۳۹-۲۳۸

نامحرم نشان ندهد. پس از تولد نوزاد نیز مادر موظف است آداب و رسوم اسلامی را در باره ی نوزاد به جا آورد. مستحب است نوزاد را پس از تولد اگر ضرر ندارد غسل ولادت بدهند

همچنین امام صادق علیه السلام فرمودند:

«کام فرزندان را با تربت امام حسین علیه السلام بر گیرید که آنان را ایمن می سازد»^۱

سپس در گوش راست او اذان و در گوش چپش اقامه بگویند و نام نیکو برایش انتخاب کنند.^۲

راهکارهای تربیت:

۲-۲-۲ محبت به فرزندان:

روح حساس و دل نازک فرزندان تشنه محبت است و لو همانطور که به آب و غذا و هوای پاک نیاز دارد برای رشد شخصیت انسانی اش نیازمند محبت و نوازش هستند .

بزرگترین پیامبر الهی حضرت محمد صل الله علیه و آله میفرمایند:

«کودکان را دوست بدارید و با آنان مهربان باشید»^۳

«و خود نیز هر بامداد دست نوازش بر سر فرزندان می کشید»^۴

بنابراین یکی از نیازمندیهای ضروری و روحی بشر، محبت متقابل است به این معنی که انسان تمایل شدیدی دارد که او را دوست بدارند و او نیز دیگران را دوست بدارد. تامین این حاجت روانی مانند تامین سایر نیازمندیهای روحی تاثیر بسزایی در ساختمان شخصیت انسان و به خصوص در مراحل اولیه زندگی دارد. یکی از مظاهر این حاجت روانی کودک، بوسیدن پدر و مادر و خویشتاوندان و نزدیکان و به آغوش کشیدن او می باشد بطوری که کودک نیز می خواهد عاطفه خود را متقابلاً نشان بدهد و بوسه های گرمی به گونه های پدر و مادر و یار دیگران نثار کند.

^۱ حسن، نوری طبرسی، مستدرک الوسائل، ج ۱۵، انتشارات آل بیت (ع)، سال ۱۴۰۸، ص ۱۳۸

^۲ علی اصغر، الهامی نیا، آیین زندگی، انتشارات زمزم هدایت، سال ۱۳۸۸، ص ۱۸

^۳ محمدین حسن، حر عاملی، همان کتاب، ج ۲۱، ص ۴۸۳

^۴ محمدباقر، مجلسی، بحار الانوار، ج ۱۰۰، انتشارات الوفاء، ص ۹۹

۳-۲-۲ احترام به فرزندان:

تکریم فرزندان در تربیت صحیح و رشد شخصیت آنها تاثیر مستقیم دارد و به تامین نیازهای روحی و روانی وی کمک می کند و با توجه به اینکه مادر بیش از همه با فرزند خویش نزدیک و همراه است، باید پیش از دیگران به او احترام بگذارد؛ نام نیک بر او نهد، نامش را به نیکویی ببرد، سهم غذا و پوشاک و لوازم زندگی اش را عادلانه تعیین کند همواره او را به کارهای نیک تشویق کند و از کارها و صفات زشت پرهیز دهد، هرگز به او توهین نکند، اگر کاری را به خوبی انجام نداد او را تحقیر نکند و به ویژه در میان جمع و همسالانش او را سرزنش نکند.

رسول خدا صل الله علیه و آله فرمود:

«به فرزندان احترام بگذارید و آداب نیکو بیاموزید»^۱

بنابراین فرزندی که مورد بی اعتنایی و توهین دیگران گیرد دچار حس حقارت و کم خود بینی می گردد و از کار و زندگی لذت نمی برد و همیشه مغموم و بدون جنبش و نشاط خواهد بود. این حالات در فرزندی که بالنسبه حساس هستند به حد افراط میرسد.

۴-۲-۲ رعایت عدالت و پایبندی به وعده ها:

شخصیت فرزندان همراه رشد جسمی او شکل می گیرد و الگو برداری از بزرگان به ویژه پدر و مادر نقش به سزایی در این امر دارد بنابراین والدین باید اولاً به وعده های خود وفادار باشند تا پایبندی به پیمان و احساس مسولیت را در فرزندان تقویت کنند.^۲

چنان که رسول اکرم صل الله علیه و آله بر این موضوع تاکید فرموده ، می فرماید : هر گاه یکی از شما به فرزندش وعده داد باید بدان عمل کند .

نایا میان کودکان عدالت را مراعات کنند در محبت و تشویق و تنبیه و خوراک و پوشاک و لوازم زندگی ، گردش و امکانات و حتی در نگاه و نوازش و بوسیدن عدالت شرط اساسی تربیت است. روزی یکی از

^۱ محمدین حسن، حر عاملی، همان کتاب، ج ۲۱، ص ۴۷۶

^۲ علی اصغر، الهامی نیا، همان کتاب، ص ۲۴

مسلمانان در محضر پیامبر (ص) یکی از فرزندانش را بوسید و به دیگری اعتنا نکرد پیامبر به او اعتراض

کرد و فرمود: چرا میان فرزندان تفاوت گذاشتی^۱.

۵-۲-۲ شیر دادن به کودک:

رسول گرامی اسلام (ص) درباره اهمیت شیر مادر برای فرزند می گوید:

«هیچ شیری برای کودک بهتر از شیر مادر نیست^۲»

و در قرآن کریم درباره مدت شیرخوارگی کودک می گوید:

«وَأُولَئِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّاعَةَ»

«مادران باید فرزند خود را در صورتی که می خواهند دوران شیرخوارگی آنها را تکمیل کنند دو سال

شیر دهند^۳».

واز آیه و روایت فوق چنین استفاده می شود که مطابق اوامر الهی و نوامیس طبیعت، باید کودک از شیر مادر تغذیه کند. چون بهترین شیر برای شیر خواران در درجه اول شیر مادر است. ترکیبات شیر مادر طوری است که بچه به آسانی می تواند آن را هضم کند و لذا پیغمبر اسلام (ص) فرمود: هیچ شیری برای کودک بهتر از شیر مادر نیست زیرا کودک وقتی متولد شد غذایی را که در رحم مادر از آن تغذیه می کرد اکنون بصورت شیره در خارج رحم واز مجرای پستان، از آن استفاده می نماید. بنابراین شیر مادر فواید بسیاری دارد که از جمله آن:

شیر مادر شامل تمام مواد مغذی است که شیر خوار در ۴-۶ ماهه اول زندگی به آن احتیاج دارد و سریع و راحت هضم می شود. شیر مادر شامل پروتئین و چربی مناسبی است که نیازهای طبیعی شیر خوار را تامین می کند.

تغذیه با شیر مادر احتمال بروز انواع بیماریهای ناشی از آلرژی نظیر، آسم، آگزما و غیره را به شدت کاهش می دهد و در جلوگیری و یا کاهش احتمالی بروز پاره ای از بیماری ها در سنین بلوغ و بالا نقش دارد و ه همچنین احتمال

^۱ حسن، نوری طبرسی، همان کتاب، ج ۱۵، ص ۲۰۳

^۲ محمد باقر، مجلسی، همان کتاب، ج ۲۳، ص ۷۶

^۳ سوره بقره (۲) آیه ۲۳۳

بروز دیابت جوانان و تعدادی از بیماریهای دستگاه گوارش کمتر از کودکانی است که از شیر مصنوعی تغذیه می کنند.^۱

از جمله تاثیرات اعجاب انگیز شیر در تر بیت به مادر شیخ انصار

گفتند: بارک الله چه بچه خوبی تحویل جامعه دادی!

مادر جواب داد: من توقع بیشتر از این از بهرم داشتم، برای اینکه

در ۲ سالگی که او را شیر دادم هیچ وقت بدون وضو نبودم نصف شب

بچه ام گریه می کرد و شیر می خواست بلند می شدم وضو می گرفتم

و بعد بچه را شیر می دادم.

آری مادری که نماز شب بخواند و در میان نماز شبش پستان در دهان کودک بگذارد خیلی تفاوت دارد با زنی که نماز نمی خواند این آتش است که به کودک می دهند نه شیر.

اما در رابطه با فرزند شیخ فضل الله نوری که از مجتهدین بزرگ بوده و در زمان مشروطه وی را دار زدند وی می نویسد: پسر شیخ فضل الله نوری از جمله کسانی بود که برای اعدام شدن پدرش تلاش می کرد،

یکی از بزرگان گفته بود: «من در زندان به ملاقات مرحوم نوری رفتم

و گفتم پسر تو آقا زاده، قانون وراثت باید خیلی عالی باشد، چرا اینقدر پست

شده که بر علیه تو سمایت می کند و خیلی راضی به اعدام شماست؟»

مرحوم شیخ فضل الله نوری فرمودند: «بلی خودم هم می دانستم و همین

ترس را داشتم سپس فرمودند: «این بچه در نجف متولد شد زمانی که

به دنیا آمد مادرش بیمار شد و شیر نداشت مجبور شدیم دایه ای بگیریم

تا به او شیر دهد پس از مدتی شیر دادن متوجه شدیم این زن آلوده

است علاوه بر این ناصبی یعنی دشمن امیرالمومنین و اهل بیت (ع) است

^۱ سیما، میخیر، و همکاران، ریحانه بهشتی، انتشارات نورالزهراء (س)، سال ۱۳۸۹، ص ۵۲

مرحوم شیخ فضل الله نوری گفته بود: «همان جا زنگ خطری برای من

زده شد.» بعد اتفاقاً این پسر کارش به جایی رسید که وقتی پدرش را

اعدام کردند همراه با مردم نادان و در پای دار کف می زد و این پسر خود

نیز پسری تحویل جامعه داد که همان کیانوری رئیس حزب توده است

و این پسر همان شخصی است که پای دار کف می زد.

۶-۲-۲ آرامش نفس و خوش بینی به دیگران:

کودک و بلاخص نوزاد موجودی است بسیار ضعیف و ناتوان به غذا و نظافت و حفاظت و حرارت تیار دارد ولی تامین آن از خودش ساخته نیست و بدون اینها نمی تواند به حیات و رشد ادامه بدهد. کودک این نیاز طبیعی و وابستگی به خارج را به طور کلی احساس می کند اگر چه تا مدتی پدر و مادر را که تامین کننده نیازهای او هستند را نمی شناسد در این زمان کودک نیاز شدید به آرامش خاطر دارد اگر نیازهای مختلف او مرتب و به طور کامل از خارج تامین شود احساس امنیت و آرامش می کند و به اطرافیان خوش بین می شود چون می داند که به هنگام نیاز به یاریش خواهند شتافت اما اگر در تامین نیازهای خود اختلال و کمبود احساس کند همواره در حال دلهره و اضطراب خواهد بوده و بد بین و بی اعتماد خواهد شد و همچنین احوال ناخوشایندی در روح و جسمش آثار بدی خواهد گذاشت و در زندگی آینده اش نیز موثر خواهد بود. بنابراین این مادر در تامین آرامش خاطر کودک به بالطبع نوجوانان ، نقش مهمی را می تواند ایفا کند.

۷-۲-۲ پرورش استقلال و اعتماد به نفس:

کودک در دو سال اول زندگی در تامین نیازهای خود کاملاً ناتوان و وابسته است نیاز دارد به فرد یا افرادی که از او حمایت کنند و حواجش را تامین نمایند تا در پناه و با دل گرمی آنها به رشد خویش ادامه دهد، بهترین کسانی که می تواند این نیاز طبیعی را تامین کنند والدین به ویژه مادر می باشد ولی در عین حال کودک باید به سوی استقلال و اعتماد به نفس حرکت هم نماید و پرورش استقلال او از همین زمان باید شروع و پایه گذاری شود و این موضوع بسیار مهم باید جزء برنامه والدین قرار گیرد کودک در این مدت کارهای زیادی را به تدریج یاد می گیرد و

انجام می دهد مانند گرفتن اشیاء و تلفظ برخی کلمات، نشستن، غذا را در دهان گذاشتن... وقتی مادر احساس کرد که فرزندش برای انجام کاری آماده است و قصد دارد آن را انجام دهد باید او را تشویق نماید ولی در کارش دخالت نکند و بگذارد خودش انجام دهد اگر خوب بلد نیست آنقدر آزمایش کند تا یاد بگیرد و در صورت ضرورت می تواند او را راهنمایی و کمک کند. لیکن صلاح نیست که به جای کودک، خودش آن کار را انجام دهد.

بطور کلی مادر در تمام کارهایی که کودک قصد انجام آنها را دارد باید نقش راهنما و کمکی را ایفا کند نه اینکه خودش تصدی آن را بر عهده بگیرد و بدین وسیله می تواند نیروی استقلال طلبی و اعتماد به نفس را در او پرورش بدهد.^۱

۸-۲-۲ پرورش اجتماعی شدن:

کودک از همان اوایل زندگی، اجماًلاً به وجود اشیایی در خارج از خود آگاهی دارد که نیازهایش را تامین می کنند اما شناخت درستی نسبت به آنها ندارد و بینشان تمیز نمی دهد ولی اجماًلاً به آنها دلگرم و خوش بین است.

توجه به اشیاء و اشخاص و تمیز بین آنها رفته رفته توسعه می یابد در پایان ماه سوم پدر و مادر را می شناسد و آنها را از دیگران تشخیص می دهد. هر چه پدر و مادر بیشتر با او مانوس باشند و حرف بزنند زودتر و بیشتر با اجتماع مانوس و خوش بین می شوند در حدی که از خود عکس العملی نشان داده و متقابلاً بخند می زند برای اینکه گرایش اجتماعی کودک تقویت شود و خجول و منزوی پرورش نیابد لازم است علاوه بر پدر و مادر، با افراد دیگر نیز مانند خویشاوندان، همسایگان و دوستان در تماس باشد هر چه با افراد بیشتری در تماس باشد به اجتماع علاقمند تر و خوش بین تر می شود و کمتر خجالت می کشد و به اصطلاح غریبی نمی کند که در خلق و خوی آینده اش بدون شک تاثیر خواهد داشت.^۲

۹-۲-۲ پرورش مذهبی کودک:

تربیت دینی کودک از بدو تولد آغاز می شود. درست است که نوزاد معانی کلمات و جملات و خصوصیات منظره ای را که می بیند تشخیص نمی دهد اما همه آنچه را که نمی بیند و می شنود در روی اعصاب و مغزش تاثیر گذاشته

^۱ ابراهیم، امینی، اسلام و تعلیم و تربیت، انتشارات تبلیغات اسلامی، سال ۱۳۸۴، ص ۶۵
^۲ همان، ص ۷۲

در آینده او نقش دارد. کودکی که در یک محیط دینی پرورش یافته و صدها بار آهنگ دلنشین قرآن را شنیده و منظره نماز خواندن پدر و مادر و اطرافیان را دیده است با کودکی که در محیطی رشد کرده که مکرر نغمه های فساد را شنیده و مناظره فحشاء را دیده است تفاوت قابل ملاحظه ای دارد.

بنابراین والدین باید توجه داشته باشند که کودکان حتی در سنینی که هیچ چیز را متوجه نمی شود با مناظر و صدهای نیک مانوس باشد. به تدریج که کودک بزرگتر می شود رفتار مذهبی والدین را تقلید می کند با آنها رو به قبله می ایستد و رها می خواند و یا مانند پدر و مادرش حالت و ادای دعا خواندن را در می آورد چنین کودکی در حدود ۴ سالگی به خدا توجه می کند و گاهگاهی نام خدا را بر زبان می آورد، از حرفها و سوالاتش پیداست که فطرت خدا شناسی او بیدار شده و می خواهد در این باره اطلاعاتی بدست آورد^۱.

۱۰-۲-۲ نیاز به تجارب جدید:

نیاز به تجارب جدید برای رشد ذهنی کودک همان اثری را دارد که غذا برای رشد جسمانی او دارد. دو عامل مهم در تامین این نیاز نقش اساسی دارند، یکی بازی و دیگری زبان، کودک از اطراف، این دو دنیای پیرامون خود را کشف می کند و راه مقابله با مشکلات را نیز می آموزد. جو عاطفی و فرهنگی خانواده و نیز دل مشغولی ها یا آرمان های والدین، می تواند در تقویت کردن، محدود ساختن یا رشد ذهنی کودک، نقش موثری داشته باشد.

بازی کردن به دو شیوه عمده، نیاز به کسب تجارب جدید را برآورده می سازد، نخست کودک را قادر می سازد تا در مورد دنیای پیرامون خود مطالبی بیاموزد، دوم، به کودک امکان میدهد تا با مسلط ساختن خیال پردازی بر واقعیت و منطق، با هیچ ان های متعارض خود کنار بیاید و آنها را حل کند. همین طور زبان نیز در رشد فکری، نحوه استدلال و ایجاد ارتباط با دیگران نقش بسزایی دارد البته منظور کمیت گفتار کودک نیست، بلکه منظور کیفیت گفتار، پربار بودن آن، واضح بودن آن و هم چنین مربوط بودن آن به موضوع است که مادر در این مرد نقش مهم و اساسی دارد^۲.

۱۱-۲-۲ ورزش و تفریحات سالم:

^۱ م، صفحی، تربیت کودک، انتشارات ارم، سال ۱۳۷۴، ص ۲۲
^۲ عبدالرضا، موگهی، تقویت نظام خانواده، ج ۲، انتشارات موسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی، سال ۱۳۸۶، ص ۱۵۶

فراهم کردن زمینه شادی های سالم و حرکات سرور آفرین و ورزش های نشاط بخش یکی دیگر از نیازهای فرزندان است.

والدین وظیفه دارند برای تقویت روح و جسم فرزندانشان به مسایل تفریحی و ورزشی آنان توجه نمایند

پیامبر اکرم صل الله علیه و آله می فرماید:

«به فرزندان خود شنا و تیر اندازی بیاموزید»^۱

جامعه سالم هم جامعه ای است که افراد پر نشاط و شاداب و با روحیه قوی داشته باشد. در سیره ائمه اطهار علیه السلام ورزش یکی از روش های تفریح، سرگرمی و تقویت جسم و روح و از عوامل رشد و شکوفایی محسوب می شود آنان ضمن پرورش روح و روان خویش از ورزش های تفریحی و تربیتی نیز غافل نبودند.^۲

۱۲-۲-۲ کمک به فرزندان در انتخاب شغل مناسب:

تنبلی نه تنها موجب از بین رفتن استعدادهای درونی یک جوان می شود بلکه به عنوان یک معضل اجتماعی، فرزندان جوان را دچار انواع مفاسد اخلاقی و اجتماعی می نماید به همین دلیل والدین وظیفه شناس فرزندان جوان خود را در انتخاب شغل مناسب توصیه نموده و کسانی را که برای تامین معاش خانواده خویش تلاش می کنند برتر از جهاد گران در راه خدا قلمداد نموده اند.

۱۳-۲-۲ یاری کردن فرزندان در امر ازدواج:

ازدواج در اسلام یک امر مقدس و عبادت محسوب می شود و زوج جوان با ازدواج خویش اولین گام را از خود دوستی به سوی غیر خود دوستی بر میدارد آنان با امضای پیمان مقدس زناشویی از دایره خود خواهی بیرون رفته و با وارد شدن به مرحله جدیدی از زندگی بخشی از کمبود های خود را جبران می کنند که از جمله آنها می توان

^۱ محمدین حسن، حر عاملی، همان کتاب، ج ۲۱، ص ۲۷۵
^۲ عبدالکریم، پاک نیا، حقوق متقابل والدین و فرزندان، انتشارات کمال الملک، سال ۱۳۸۲، ص ۸۵

به بقای نسل، رسیدن به آرامش و سکون، تامین نیاز های جنسی... اشاره کرد. در فرهنگ متعالی اسلام شایسته است که والدین در مورد ازدواج فرزندان شان اقدام نمایند^۱.

پیامبر اکرم صل الله علیه و آله می فرمایند:

« رعایت ۳ حق اساسی برای پدر و مادر نسبت به فرزندان شان ضروری می باشد: نام نیک، تعلیم

نویسندگی و یاری در ازدواج هنگام بلوغ^۲»

---

^۱ همان، ص ۸۸
^۲ حسن، نوری طبرسی، همان کتاب، ج ۱۵، ص ۶۶

نتیجه:

با توجه به موارد ذکر شده در این بخش در رابطه با وظایف اخلاقی زنان شاغل در قبال همسر و فرزندانشان می‌توان نتیجه گرفت زنان شاغل نیز همچون زنان غیر شاغل باید مجموعه‌ای از اصول اخلاقی را در قبال خانواده هایشان رعایت کنند و اشتغال را بهانه‌ای برای کم‌کاری و بی‌مسئولیتی خود در قبال خانواده ندانند چنان‌که اسلام نیز بر تحکیم بنیاد خانواده تأکید موکد دارد و اشتغال را برای زن هدف نمی‌داند بلکه آن را در خدمت رفاه و آسایش خانواده می‌شمارد. بنابراین وظیفه مهم و اساسی یک زن رعایت کردن حقوق خانواده است پس زمانی اشتغال یک امتیاز برای زن حساب می‌شود که در وهله اول حقوق همسر و فرزندانش را به عنوان یک همسر و مادر نمونه به بهترین وجه ممکن عملی سازد و در وهله بعدی به اشتغال بپردازد.

بخش سوم:

ضرورت های اخلاقی زنان شاغل در محیط

کار

۳- ضرورت های اخلاقی زنان شاغل در محیط کار:

مشارکت زنان در بازار کار ناشی از انگیزه های متفاوتی شامل انگیزه های کاذب و اصلی است که در جوامع کوناگون گاه مشترک و گاه متضادند که صاحب نظران در بین تمامی انگیزه ها، دو انگیزه روانی و اقتصادی را در اشتغال زنان مهم و موثر می دانند که با توجه به فرهنگ، سطح سواد و طبقه اجتماعی متغیر است.

همچنین با نگاهی به قرآن و منابع روایی و تاریخی در می یابیم که اشتغال زنان به معنای کار در آمدزا به خودی خود هیچ ممنوعیتی در اسلام نداشته بلکه به عنوان یک واقعیت، مفروض گرفته شده است اما با همه اینها برای زنان شاغل مجموعه ای از اصول اخلاقی در محیط کار از طرف سازمان ها تبیین شده که زنان هم چون مردان موظف به رعایت آن اصول و قوانین هستند چنان که در متون دینی هم اصول اخلاقی خاصی برای زنان جهت حضور در محیط بیرون از خانه از جمله حجاب و عفاف، حریم شناسی از لحاظ رفتار، گفتار و نگاه تبیین شده است.

۳-۱ اصلاح انگیزه های اشتغال:

انگیزه های اشتغال شامل دو انگیزه کاذب و اصلی می شود که در موارد زیر به آن اشاره شده است:

۳-۱-۱ انگیزه های نا معقول:

- **استقلال طلبی:**

گسترش ارتباط اجتماعی و کسب استقلال مالی، بسیاری از زنان را راهی بازار کار می کند. آنها نه تنها از سر نیاز بلکه با این تصور که نباید از مردان عقب بمانند و با داشتن حقوق، سرمایه و پس انداز می توان به استقلال رسید به دنبال مشاغل گوناگون می روند.

آنها فکر می کنند مردان به دلیل شغل و درآمد حاصله از آن، صاحب اقتدار و قیومیت بر خانواده اند و هموردی با آنان زمانی است که زن نیز شاغل بوده و با توان مادی در ریاست بر خانواده شریک گردد.

- **گریز از محیط یکنواخت خانواده:**

یکی از انگیزه های زنان برای قبول شغلی که بسیار شایع است میل شخصی زنان به گریز از محیط به اصطلاح خسته کننده و کسالت آور خانه است. چنین زنانی فکر می کنند آنان که در خارج از خانه حرفه ای دارند خوشبخت اند و چون هر حرفه ای در آمدی به همراه دارد می تواند جایگزین عدم حضور در خانه باشد.^۱

- **اشباع هوسی ها و خواسته های کاذب و غیر واقعی:**

از انگیزه هایی است که عده ای از زنان را به میدان کار و اشتغال می کشاند، چنین کسانی عقیده دارند چون باید با مد پیش رفت و به روز بود حقوق یک نفر در خانواده کفاف برآوردن تمام خواسته ها و نیازها را ندارد پس اشتغال را تنها راه می دانند توقعات بالای فرزندان نیز به این مسئله دامن می زند.

^۱ سرور، اسفندیار، «اشتغال زنان در بستر خانواده و ارتباط آن با طلاق»، سایت حوزه

- **ناچیز شمردن و دست کم گرفتن کار در منزل و خانه داری:**

عده ای کار در خانه را نشانه ناتوانی یا حقارت زن می دانند به همین جهت با کار در بیرون از خانه سعی در رهایی از این احساس حقارت دارند. این افراد با نگاه به زندگی های ناموفق پیرامون خود و فشارها و تلخی هایی که زنان در این خانواده ها متحمل می شوند، بدون توجه به ریشه های واقعی این ناکامی ها، خانه داری را عامل بدبختی و اشتغال را عامل رهایی از این مشکل میدانند.

- **پر کردن اوقات فراغت:**

گروهی از دختران و خانم های متأهل به ویژه در آغازین روز های زندگی مشترکشان به دلیل فراغت زیاد در منزل و برای فرار از تنهایی و پیامدهای آن، با کار و فعالیت های بیرون از خانه خود را سرگرم می کنند^۱.

- **چشم هم چسبی و رقابت با خانم های دیگر:**

در برخی از خانواده ها و محیط ها که بیشتر زنان در بیرون از خانه کار می کنند، دختران پس از پایان یافتن تحصیلات و پیروی از بقیه خانم ها، در بیرون از خانه به کار مشغول می شوند تا به قول معروف از غافله عقب نمانند^۲.

- **رقابت با مردان:**

گروهی نیز به تقلید از کشور های غربی و تحت تاثیر اندیشه های فمینیستی که به تساوی حقوق همه جانبه زنان و مردان معتقدند و در راستای برقراری این تساوی به رقابت با مردان در صحنه های گوناگون زندگی از جمله در بازار کسب و کار برخاسته اند.

---

^۱ سرور، اسفندیار، «اشتغال زنان در بستر خانواده و ارتباط آن با طلاق»، سایت حوزه
^۲ زهر، نساجی، «زنان، اشتغال، خانواده»، سایت حوزه

- **فرار از مسئولیت اصلی زندگی:**

خانم هایی نیز به دلیل اشتغال به تحصیل و ناکارآمدی تربیت خانواده و یا عوامل دیگر، به خاطر اینکه از کودکی با مهارت های زندگی مثل همسر داری، خانه داری، آشپزی، آشنا نشده اند. با فعالیت های خارج از خانه سعی می کنند از زیر بار این مسئولیت ها شانه خالی کنند.

- **۲-۱-۳ انگیزه های معقول:**

- **انگیزه اقتصادی:**

براساس مطالعات و پژوهش های انجام شده مهمترین و شایع ترین دلیل اشتغال زنان نه تنها در ایران بلکه در کل جهان، عامل اقتصادی است. کمک به بهبود وضع مالی، خصوصاً در طبقات کم درآمد و متوسط که ناشی از بالا بودن هزینه های زندگی، تنوع نیازها و خواسته های خانواده ها می باشد، زنان را نیز به کار خارج از خانه می کشاند و وا می دارد^۱.

- **کسب منزلت اجتماعی:**

تحقیقات در این زمینه نشان می دهد که حضور در اجتماع و کسب منزلت و آگاهی اجتماعی، انگیزه مهمی در اشتغال زنان به کار است. میل به کسب هویت در خاصه زمانی، که توانایی ها و قابلیت های فرد برای مطرح کردنش در حد پایینی است، زنان را به کار در خارج از خانه می کشاند. تا بدین وسیله از او چهره ای موثر و اجتماعی بر جای گذارد.

انگیزه های دیگر :

- در جامعه کم نیستند زنانی که با از دست دادن همسر خود به هر دلیل نه تنها وظایف مادرانه خود را به بهترین نحو ممکن انجام می دهند، بلکه از عهده ایفای نقش پدر نیز در اداره خانواده به خوبی برآمدند. کارنامه زندگی سخت و دشواری که این گروه از زنان داشته اند بهترین شاهد این نکته است که آنها به

---

^۱ زهر، انساجی، «زنان، اشتغال، خانواده»، «سایت حوزه

منظور کسب هویت اجتماعی و تامین نیاز های خاص و استیصال، مشقت کار در بیرون از خانه را بر خود سوار ساخته اند و یا زنانی که ازدواج موفق نداشته‌اند و تحت ظلم و آزار شوهر قرار دارند به علت احساس عدم پشتوانه اقتصادی از طرف همسر یا به دلیل متارکه قادر به تامین زندگی نیستند و جامعه نیز از طریق سازمان های مکمل، پیش بینی فعالیت های لازم و کافی را از وی نمی کند، تلاش می کنند تا از طریق فعالیت های اجتماعی و اقتصادی زندگی خود را در آینده، بهبود بخشند.

- نکته دیگر رابطه ای است که بین تحصیل و اشتغال وجود دارد. نمی خواهیم بگوییم زنانی که تحصیلات عالی دارند حتماً باید به کار بیرون از خانه بپردازند تا تحصیلات آنها بی نتیجه نماند. آنچه مسلم است یک مادر تحصیل کرده در تربیت فرزندان خود در برابر مادران بی سواد یا کم سواد از موفقیت چند برابر برخوردار خواهد بود و از آن جایی که مادر رکن خانه و محور اصلی تربیت نسل آینده می باشد، اهتمام به تربیت مادران فاضل و آگاه امری مهم و ضروری است و فرموده یکی از بزرگان مرید این نکته است که اگر به یک مرد علم بیاموزی تنها به یک فرد آگاهی داده ای، اما اگر زنی را آموختی در واقع به یک خانواده آگاهی بخشیده ای، ولی به هر حال زنان نمی توانند از تحصیلات و توان تخصص خود، جامعه را بهره مند سازند به همین دلیل می طلبد میدان برای بروز توانایی ها و استفاده از مهارت و تخصص آنها فراهم شود.

- انگیزه عده ای از زنان در پرداختن به کار بیرون از خانه، نیاز های اجتماعی و پاسخ به این نیاز ها بر اساس درخواست جامعه می باشد. جامعه ای که رشد و تعالی انسان ها حفظ شخصیت و کرامت زن را مطرح نموده است، باید توجه به این نکته را داشته باشد که در بعضی از مشاغل که ضرورت استفاده از ارائه خدمات توسط خانم ها احساس می شود برنامه ریزی کنند و با تربیت و آموزش زنان متخصص، زمینه بهره مندی جامعه و خصوصاً قشر زنان را از این نیروها فراهم گردانند.

- انگیزه های دیگری چون درک بهتر مسایل جامعه، آموزش و کسب تخصص های لازم، مفید واقع شدن و اغنای حقیقی نیاز های روحی در ارتباط با انتقال تجربیات و دانسته های خود و کمک به اجتماع، تقویت روحیه اعتماد به نفس و ارتقاء سطح فرهنگ، کمک به بهبود روش های تربیتی فرزندان از طریق کاهش فشار های روانی و احساس رضایت از حضور مفیدشان در اجتماع، بالا رفتن قدرت برنامه ریزی آنها در اداره

زندگی و ایجاد محیط آرام تر توام با نشاط برای فرزندان از جمله موارد دیگری است که زنان را به صحنه

های مختلف اجتماع می کشاند

۲-۳: حفظ ارزش‌های اخلاقی و تعهدات شغلی:

ارزش‌های اخلاقی و تعهدات شغلی شامل مجموعه‌ای از اصول و قوانینی می‌شود که از طرف سازمانها و اداره جات کل کشور برای کارمندان تبیین شده است که از نظر اخلاقی زنان شاغل هم موظف به رعایت این قوانین می‌باشند که شامل:

۱. عدم پوشش لباس و کفش‌های نامناسب که خلاف عرف و شئونات اسلامی می‌باشد.
۲. رعایت کامل حجاب اسلامی و عدم استفاده از آرایش یا به نمایش گذاشتن زینت آلات غیر متعارف و....
۳. انجام وظایف و مسئولیت‌های شغلی و سازمانی
۴. رعایت نظم و انضباط در انجام فعالیت‌ها و حضور به موقع در سازمان‌ها
۵. داشتن پشتکار و جدیت در انجام وظایف و با دقت و صحت انجام دادن آنها
۶. به روز کردن دانش خود در زمینه فعالیت‌های سازمانی
۷. ارزش قائل شدن به ایده‌ها و افکار جدید و تلاش برای اجرایی کردن آنها به شکل منطقی در دستگاه اجرایی
۸. افزایش بهره‌وری نظام اداری از طریق افزایش بهره‌وری حیطه فعالیت‌های خود
۹. حفظ و نگه‌داری از امکانات، تجهیزات و سرمایه نظام اداری و استفاده موثر و مطلوب از آنها
۱۰. عدم تبعیض و تاثیر روابط خویشاوندی، قومی، جنسی، نژادی، مذهبی و غیره در تصمیمات و اقدامات لازم
۱۱. داشتن روحیه انتقاد پذیری و قبول آنها برای اصلاح رفتار بهتر خود
۱۲. رضایت خداوند متعال را در همه حال در نظر گرفتن و ناظر قرار دادن خدا بر اعمال و کردار خویش
۱۳. رفتار و برخورد مناسب با ارباب رجوع و همکاران
۱۴. ارائه راهنمایی‌های لازم و شفاف سازی مشکل رجوع شده به ایشان در محدوده وظایف شغلی
۱۵. تقویت روحیه قدردانی از دیگران در خود و اشاعه این امر در بین همکاران

۱۶. عدم نسبت دادن افتراء، تهمت، غیبت، بدگویی پشت سر همکاران و مسئولین و تخریب شخصیت

همکاران

۱۷. حداقل امکان تلاش در حل مشکلات شغلی همکاران و پرهیز از تجسس در زندگی خصوصی آنها

۳-۳ رعایت عفت و تقوا:

در تعریف عفت آمده است «العفه، حصول حاله للنفس تمنعها عن غلبه الشهوه»

عفت عبارت از حالتی برای نفس است که از غلبه شهوت بر آن جلوگیری می کند.^۱ در نگرش قرآن «تبرج» شکننده و ناقص عفاف زنان است.

در قرآن کریم آمده است:

«وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ دَلَجِہِیَّہِ الْأُولَىٰ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَءَاتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ
إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا»^۲

«و در خانه هایتان بنشینید و آرام بگیرید و مانند دوره جاهلیت پیشین آرایش و خود آرای می کنید، نماز به پا دارید و زکات مال به فقیران بدهید و از امر خدا و رسول اطاعت کنید. خدا چنین می خواهد که رجس هر آرایش را از شما خانواده نبوت ببرد و شما را پاک گرداند.

تبرج در لغت به معنی خود نمایی و جلوه گری است. بلیتوجه به آیه قرآن می توان دریافت اصل حضور زن در اجتماع مانعی ندارد، بلکه شکستن حریم عفاف و حجاب نهی شده است. برجسته ترین صفات زنان، عفت، شرف و غیر مبتذل بودن است و مزین بودنش به این صفات، او را چون جواهری در برابر دیدگان مرد قرار می دهد.

پیامبر اکرم صل الله علیه و آله می فرمایند:

«بهترین زنان شما زن عقیف راغب است که در ناموس خود عفت و به شوهر خود رغبت داشته باشد»

عده ای عقیده دارند حفظ حیا و پوشش اسلامی قید و بند دست و پا گیر داشته، مانع فعالیت و حضور فعال و متعادل زن در جامعه می شود چون زنان را از پیوستن به متن جامعه باز می دارد، لذا نقش منفی بر حضور زن در اجتماع و آفرینش، نمود های تمدن انسانی دارد. اما اسلام این نظریه را قبول ندارد که با مقدمه ای به اثبات آن می پردازیم.

^۱ حسین بن محمد، راغب اصفهانی، مفردات راغب، انتشارات کتاب،

^۲ سوره احزاب (۳۳) آیه ۳۳

سبب عفت حیاست و ثمره عفت صیانت، که از مجموع این دو حجاب به وجود می آید. اصل حکم حجاب و تعیین محدوده پوشش در برابر نامحرم، شرایط نگاه به نامحرم و... بهترین دلیل بر جایز بودن حضور اجتماعی زنان است. اگر زنان به خانه نشینی امر شده بودند، و فقط با محارم خود ارتباط داشتند دلیل بر تشریح حکم حجاب وجود نداشت. اما از آنجایی که اسلام هدفش این است که انسان ها به کمال برسند بنابراین می خواهد تمامی استعداد های انسان شکوفا شود و از آن، در جهت درست استفاده شود. بنابراین حکمی نمی خواهد که استعدادهای انسان ضایع شوند. از آنجا که زنان مشمول این حکم می شوند و باید تخصص و استعداد خود را در جامعه به کار بگیرند، اسلام هیچ گاه با امر به خانه نشینی زنان، استعداد های آنها را ضایع نمی کند.

«زن موظف به خانه نشینی یا انزوا نیست، بلکه او وظیفه دارد مقام همسری و مادری را در اولویت قرار دهد. و به تربیت نسل بپردازد و در صورت عدم تزاحم با وظایف اصلی اش رعایت حدود و عفت و حیا می تواند به فعالیت اجتماعی بپردازد.»^۱

گر چه مقوله عفت به هر دو جنس زن و مرد ارتباط دارد ولی به نظر می رسد با توجه به ویژگی های زنان و غریزه خودنمایی بانوان، عفت ورزی بانوان نقش مهم تری در سلامت اجتماع دارد. منتسکیو در این باره می گوید:

«از دست رفتن عفت زنان به قدری تاثیر بد و معایب و نواقص ایجاد می کند و روح مردم را فاسد می کند که اگر کشور دچار آن شود، بدبختی زیادی از آن ناشی می شود. به همین جهت، قانون گذاران همواره عفت را به زنان توصیه می کنند و از آنان وقار و رعایت موازین اخلاقی را توقع دارند»^۲

اسلام در زمینه حرکت و فعالیت زن، با توجه به عنصر مونث بودن شخصیتش او را از بروز جنبه های زنانگی اش در درون زندگی زناشویی، باز نداشته وقتی بالاتر از این، او را تشویق و ترغیب می کند تا بی هیچ پرده و پروایی زیبایی و زینت خود را بر شریک زندگی اش عرضه دارد. چنان که شوهر نیز باید چنین باشد، اما خارج از محدوده زناشویی، زن حق ندارد در روابط با دیگران عنصر زنانگی اش را به عنوان عنصری محرک و بر انگیزنده به کار گیرد جاذبه های طبیعی که قانون خلقت در زنان قرار داده است، ضامن بقای خانواده است. اگر زیبایی های ظاهری خود

^۱ ناهید، طیبی، عصر عفاف، جامعه الزهرا، ص ۶۸

^۲ منتسکیو، شارل لویی دوسکوندا، روح القوانين، ترجمه علی اکبر مهدی، انتشارات امیر کبیر

را محدود به خانه و خانواده کند. در درون خانواده نقش مثبت ایفا می کند، اما اگر این زیبایی ها را در بیرون از خانه عرضه نماید مفسد زیادی را به بار می آورد.

مراعات حریم عفت برای همه زنان لازم است از جمله اصول اخلاقی که زنان شاغل برای حضور اجتماعی خود موظف به رعایت آن هستند رعایت حدود و حریمی است که اسلام برای بانوان در نظر گرفته تا از به وجود آمدن انحراف در جامعه جلوگیری به عمل آورد.

زنان به عنوان نیمی از پیکره اجتماع با وجود استعداد ها و قابلیت ها و نیروی خلاق خود حق حضور اجتماعی را دارند و تنها در صورتی این حضور براساس تخصص و دانش و توانایی ها خواهد بود که زنان حریم عفت را رعایت کرده و ویژگی های جنسیتی خود را پشت پرده حجاب و عفاف پنهان کنند و ویژگی های انسانی خود، همانند ابتکار و اندیشه و خلاقیت دانش و توانایی عملی را عرضه نمایند.^۱

آنچه در فرهنگ اشتغال زنان در تفکر اسلامی حائز اهمیت است، حفظ و تقویت بنیاد خانواده بر پایه ویژگی های فطری و طبیعی زن و مرد است و در کنار آن اشتغال و استقلال مالی زنان تاکید شده است. اسلام اشتغال را برای زن هدف نمی داند، بلکه آن را در خدمت رفاه و آسایش او در اولین گام و رفع برخی از نیازهای خاص جامعه به مشاغلی که زنان باید در آن حضور داشته باشند، به عنوان گام دوم می پذیرد.

پس در نظر گاه اسلام زن هم می تواند در فعالیت های اجتماعی شرکت کند ولی مشروط بر اینکه به قوانین و مرز بندی های این حضور مقید باشد و لازمه این کار حفظ عفت و حیا و دوری از تبحر و خود نمایی و اختلاط با مردان است.

به قول استاد مطهری «چه ضرورتی دارد زن و مرد مختلط و دوشادوش هم کار کنند که این همدوشی ها سرانجام به هم آغوشی مبدل می شود»

اسلام اصلاح جامعه را در گرو عفت زن میدانند، و برای حفظ ارزش والایی او می گوید، باید زنان در صدف حجب و حیا قرار گیرند تا خود را از حد یک کالای تجاری (همانند غرب) یا وسیله ای برای بهره دهی بالا خارج کند و ارزش انسانی خود را حفظ نماید.

---

^۱ ناهید، طیبی، همان کتاب، ص ۵۴

گوستا و لوبرن، مورخ معروف فرانسوی می گوید:

«این مطلب روشن است که اسلام در بهبود وضع زنان بسیار کوشیده است و نخستین مذهب است که مقام زن را بالا برده و روی هم رفته، زنان مسلمان از نظر احترام و شخصیت علمی و تربیتی بهتر از زنان اروپایی هستند»^۱

اگر در روابط میان زن و مرد حدود و حریمی نباشد و زنان هم زیبایی خود را در منظر مردان قرار دهند، این کار از سویی، آرامش روحی و روانی مردان را به هم می زند و مردان همواره در اندیشه اشباع این عطش روحی و روانی هستند که با مشاهده زنان برهنه و بی حجاب پدید آمده و از سوی دیگر مردان برای ارضای تقاضاهای جنسی تحریک شده خود دست به هر کاری می زنند و امنیت و آرامش زنان را از بین می برند.^۲

رعایت عفت و حفظ حدود توسط زنان تضمین کننده سلامت جامعه است، چون بیماری های روانی که بر اثر تحریک مداوم در جوانان توسط زنان به وجود می آید سطح اخلاق و معنویت زنان را پایین آورده و بهداشت روانی در جامعه باید به قوانینی که از سوی شارع، مبنی بر حفظ و حیاء و حدود و پوشش وضع شده پایبند شوند تا روابط در اجتماع به صورت سالم باشد و آرامش و امنیت فرد و جامعه افزایش یافته، زنان نیز همراه مردان در جامعه حضور یابند و به فعالیت پردازند.

امام علی علیه السلام در این باره به فرزندش امام حسن علیه السلام می فرماید:

«در پرده حجاب نگا هشان دارید تا نامحرمان را ننگرند زیرا سخت گیری در پوشش، علامت سلامت و استواری آنان است بیرون رفتن زنان بدتر از آن نیست که افراد غیر صالح را در میانشان آوری و اگر بتوانی به گونه ای زندگی کنی که غیر از تو را نشناسند، چنین کن»^۳

البته این فرمایش امام مناقاتی با بیرون رفتن زن و فعالیت او ندارد، چنان که از روایات دیگر برمی آید همسر ایشان بنا به ضرورت در جامعه حاضر می شدند و با بیان خطابه های بلیغی از حق و حقایق دفاع می کردند، اما با وقار و متانت خاص و حیا که نمونه و الگوی زنان آزاد است.

^۱ گوستار، لوبون، تاریخ تمدن اسلام و عرب، ترجمه محمد تقی فخر داع، انتشارات کتاب، ص ۱۲۵

^۲ احمد حسین، شریفی، آیین زندگی، انتشارات معارف، ص ۴۵

^۳ رضی، نهج البلاغه، ص ۳۴۷

حاصل کلام آن که اختلاط زن و مرد در محیط کار و عدم مراعات حریم عفاف و حجاب باعث آلوده شدن محیط به هوای شهوانی شده و روح رخوت و سستی را در کل جامعه تزریق می کند و کل نیروی فعال جامعه را با مشغول کردن به لذت جویی از تکاپو می اندازد از این رو، مقرراتی که شارع بیان کرده، عهده دار رعایت ارزش های اخلاقی از طرف زن با ایمان خواهد بود و مشاغلی که ناقض عفت و حجاب باشند از نظر اسلام و هم چنین زن مسلمان مردود می باشد.^۱

---

^۱ مرضیه، پور اصغر، «زنان، اشتغال و ارزش های اخلاقی» سایت مطالعات و تحقیقات زنان

نتیجه:

با توجه به مطالب ذکر شده در این بخش می توان نتیجه گرفت چنان که در قرآن و روایات نیز آمده است از طرف اسلام ممنوعیتی برای اشتغال زنان و حضور اجتماعی آنها وجود ندارد. اما باید به این نکته توجه داشت که منظور از عدم ممنوعیت اسلام بر اشتغال زنان، در رابطه با مشاغلی است که زنان با توجه به نیاز های واقعی و اصلی خود به اشتغال روی می آورند نه به خاطر انگیزه های کاذب، چرا که زنانی که با انگیزه های کاذب به اشتغال می پردازند نه تنها در زندگی مشترکشان دچار مشکل می شوند بلکه در اشتغال هم موفقیتی کسب نمی کنند و باعث ایجاد اختلال در محیط کار می شوند و از طرفی زنان شاغل بلید سعی کنند وظایف و مسئولیت های شغلی و سازمانی تعبیه شده از سوی سازمان ها را به نحو احسن انجام دهند و مشکلات خانوادگی خود را به محیط کار نکشاند و کم کاری نکنند همچنین در ایجاد ارتباط بلمردان به قوانین و مرز بندی ها مقید باشند و لازمه این کار حفظ عفت و حلی و دوری از تبرج و خود نمایی و اختلاط با مردان است. اگر زن زیبایی های ظاهری خود را محدود به خانه و خانواده کنند در درون خانواده نقش مثبت ایفا می کنند اما اگر این زیبایی ها را در بیرون از خانه عرضه نماید مفسد زیادی به بار می آورد.

بخش چهارم:

پیامد ها، آسیب ها و راه حل ها

۴-۱ پیامدهای مثبت:

۴-۱-۱ رشد مادی و معنوی خانواده و جامعه:

- **ایفای نقش اجتماعی و کسب مهارت های اجتماعی :**

اشتغال در بیرون از خانه و برخورد با افراد مختلف در جامعه، ممکن است این زمینه را در زن به وجود آورد که توان تعامل و مهارت های برقراری ارتباط با دیگران را تقویت کند و جنبه اجتماعی خویش را رشد دهد. به همین دلیل معمولاً زنان شاغل بهتر از زنان خانه دار با دیگران ارتباط برقرار می کنند، می توانند از حق و حقوق خود دفاع کنند.

- **افزایش اعتماد به نفس:**

افزایش مهارت های اجتماعی، موفقیت در برقراری ارتباط با مردم، کسب درآمد و استقلال مالی، احساس توانمندی و... باعث تقویت و افزایش اعتماد به نفس در زنان شاغل می شود و اعتماد به نفس بالا و خود باوری نیز زمینه موفقیت های بیشتر را برای فرد فراهم می نماید.

- **افزایش سطح آگاهی و تجربه و بر خور داری از ذهنی پویا و فعال:**

حضور فعال در اجتماع و در عرصه تلاش و سازگاری و ارتباط با افراد و نظرات مختلف تجربه های ارزشمندی در اختیار فرد قرار می دهد. ماهیت برخی از کارها به گونه ای است که افراد تلاش می کنند تا برای بدست آوردن موقعیت شغلی بهتر، سطح تحصیلات، مهارت و آگاهی های خود را افزایش داده و از خود ابتکار و نوآوری نشان دهند. این مسائل باعث افزایش توانمندی و پویای فکری و ذهنی در آنها می شود.

- **بر آورد شدن نیازهای مالی و افزایش نسبی رفاه اعضای خانواده:**

بدیهی است که با اشتغال و درآمد زایی خانم و انتقال آن به خانه، به مرور زمان از مشکلات مالی خانواده کاسته و بر رفاه آنان افزوده می شود.

- **خارج شدن از رکود و یک نواختی در زندگی و رهایی از احساس تنهایی و پیامدهای آن:**

تجربه های مشاوره ای نشان می دهد که یکی از مشکلات جدی خانم ها به خصوص در سال های آغازین ازدواج، مساله تنهایی در منزل است. در روزگاری که روز به روز شرایط کار برای آقایان سخت تر گشته و تا حدودی امنیت شغلی کم تر از گذشته شده و از سوی دیگر هزینه های زندگی که البته بسیاری از آنها کاذب و تحمیلی هستند نه واقعی سنگین تر شده، برخی از مردها بدون توجه و تلاش برای برنامه ریزی بهتر برای مدیریت اقتصادی منزل، سعی می کنند تا با اضافه کاری یا چند شیفت کار کردن، بر این

مشکلات غلبه کنند. حاصل این تلاش دو چندان، این می شود که همسرانشان در طول روز و تاپاسی از شب در خانه تنها بمانند، این تنهایی اگر برایش برنامه ریزی نباشد معمولاً باعث کسالت روحی، بی حوصلگی، افسردگی، اضطراب، وسواس و... در زنان می شود. متأسفانه گاهی هم باعث انحراف اخلاقی و شروع روابط ناسالم در فرد می شود. از این رو برخی از خانم ها برای فرار از این تنهایی و پیامدهای زیانبار آن به اشتغال روی می آورند.

- **استقلال مالی و وابستگی کمتر به والدین یا همسر:**

اشتغال موجب بی نیازی زن در بسیاری از هزینه ها ی شخصی و خانوادگی می شود. زنان شاغل با درآمدی که دارند می توانند به خواسته ها و آرزوهای خود جامعه عمل ببوشانند و از زیر بار منت بعضی شوهران یادگران خلاصی یابند و نیز بتوانند در صورت لزوم به خانواده و دوستان خود کمک کنند بدون اینکه نیازی به اجازه ی کسی داشته باشند.

- **بهره مند شدن از قدرت درک اقتصادی و مدیریت بهتر خانه از نظر اقتصادی:**

زنانی که کار می کنند معمولاً چون سختی های بدست آوردن پول را تجربه می کنند بیشتر احتمال دارد که قدر منابع مالی را بدانند و در تدبیر و مدیریت اقتصادی منزل کوشا تر باشند و از اسراف و تبذیر در هزینه ها اجتناب کنند.

- **حفظ نشاط و شادابی ظاهری و تطبیق خود با شرایط مختلف محیطی و اجتماعی:**

چنان که به روشنی در محیط های کاری دیده می شود زنان شاغل بیشتر از دیگران به وضعیت ظاهری و آراستگی اهمیت می دهند و از هر تلاشی برای حفظ تناسب اندام، طراوت و زیبایی ... دریغ نمی کنند. همچنین معمولاً انعطاف پذیری و توان مواجهه آن ها با تغییرهای محیطی و اجتماعی بیشتر است.

- **رسیدن سریعتر فرزندان به استقلال در انجام کارهای شخصی و نیز کمک و هم کاری اعضای**

  - خانواده در فعالیت های مربوط به زنان**

به نظر برخی از پژوهش گران فرزندان که پدر و مادرشان هر دو شاغلند در مقایسه با فرزندان خانواده های سنتی، نسبتاً مستقل تر و کاردان تر هستند. دلیل او هم کاملاً روشن است. عدم حضور پدر و مادر در اکثر اوقات روز در منزل باعث می شود بچه ها سریعتر و بهتر یاد بگیرند که روی پای خود بایستند. البته این امر به عواملی چون کیفیت رابطه کودک و والدین، کیفیت مراقبت از کودک و رضایت شخصی و زناشویی پدر و مادر بستگی دارد. اشتغال زن و شوهر اگر با مراقبت و حساسیت صورت پذیرد می تواند زندگی کل خانواده را غنی سازد.

از جمله پیامد های دیگر :

- کاهش نرخ رشد جمعیت به لحاظ آگاهیهای فردی و اجتماعی زنان، محدود شدن تعداد افراد خانواده که منجر به افزایش سطح خدمات آموزشی، اقتصادی و تربیتی خانواده به فرزندان خواهد شد.
- تقویت روحیه مقاومت و اتکاء به خود در بین بچه ها و آماده سازی آنها برای جامعه و زندگی آینده خودشان
- ارتقاء پایگاه حقوقی و حفظ منزلت زن به نحو قابل توجه
- ارتقاء آگاهی نسبت به مسایل و مشکلات اجتماعی، فرهنگی، سیاسی جامعه و ایجاد روحیه مشارکت جدی در رفع آنها در سطح خانواده و اجتماع
- آشنایی بیشتر با روش های ارتقاء بهره وری از امکانات مادی و معنوی خانواده و جامعه و نیز تلاش در جهت افزایش بهره وری
- توانمند شدن زنان در کمک به حل مشکلات آموزشی، اخلاقی و تربیت فرزندان
- ارتقاء توان مدیریت و ایجاد زمینه جهت اعمال آن در خانواده و تصمیم گیری های اساسی خانواده
- کمک به رشد و توسعه فرهنگی، اجتماعی کشور از طریق تخصص و مهارت های خود
- استفاده از اوقات فراغت و جلوگیری از آسیب پذیری اجتماعی
- تامین اجتماعی زنان در مواقع بروز بحران های مختلف در سنین پیری، بیماری و از کار افتادگی^۱

---

^۱ کاظم، علی محمدی، «آسیب شناسی اشتغال زنان» سایت حوزه

۲-۴ آسیب های اشتغال زنان:

۱. نارسایی و اختلال در ایفای نقش زنان در منزل:

بدیهی است که زنان شاغل نتوانند آن طور که شایسته است وظایف خانه‌داری و مسئولیت‌های خود را به عنوان همسر و مادر انجام دهند. بسیاری از اختلاف‌های زناشویی نیز از همین امر ناشی می‌شود، خصوصاً جایی که مردان، خود را موظف به کمک در کارهای منزل نمی‌دانند مطالعات نشان می‌دهند که زنان متأهلی که بیرون از خانه شاغلند، کم‌تر از سایر زنان کارهای خانه‌داری را انجام می‌دهند، اگرچه مسئولیت اصلی مراقبت و رسیدگی به خانه تقریباً همیشه بر عهده آنهاست.

«پارسونز» در این باره می‌گوید:

با توجه به الگوی نقش‌ها، دو نقش متفاوت در خانوادها وجود دارد. از نظر او مرد نقش «ابزاری» و زن نقش «بیانگر» دارد. نقش ابزاری، بیش‌تر گویای حالات مردانه و نقش بیانگر شامل حالات زنانه است. به اعتقاد وی این تقسیم‌نقش باعث حفظ وحدت خانوادگی می‌شود؛ زیرا نقش مرد، دادن پایگاه اجتماعی به خانواده از طریق شغل مرد و حفظ امنیت و آسایش خانواده از طریق درآمد شغلی اوست و نقش زن ایجاد روابط عاطفی (بیانگر) در درون خانواده و حفظ روابط عاطفی ضروری برای اعضای خانواده است که از مشکلات گوناگون جامعه رنج می‌برند. پارسونز این تقسیم‌را بهترین شکل برای حفظ وحدت خانوادگی می‌داند و تداخل هر نوع نقش دیگر را سبب برهم خوردن تعادل زندگی به حساب می‌آورد؛ زیرا به خصوص در حالت اشتغال زن، او حالت بیانگر را از دست داده و تبدیل به رقیب شغلی شوهر خود می‌شود، رقابت زن و شوهر با یکدیگر سبب ناهماهنگی و نابسامانی خانواده می‌شود. وی الگوی متعارف تقسیم جنسیتی نقش‌ها و وظایف میان زن و شوهر را عادلانه می‌داند؛ به این دلیل که نقش‌های آنها معادل و مکمل یکدیگرند.

«گرین هاوز» سه نوع تعارض را میان کار و خانواده مطرح می‌کند:

۱. تعارض مبتنی بر زمان: یعنی این که چگونه زمان اختصاص یافته به یک نقش باعث کاهش توجه به نقش دیگر می‌شود، مانند زمانی که ملاقات‌ها و جلسات اداری با برنامه میهمانی خانوادگی در تعارض باشد.

۲. **تعارض مبتنی بر فشار روانی:** عبارت است از سرایت نشانه های تنیدگی مانند خستگی و تحریک پذیری از یک نقش به نقش دیگر. ما در اینجا با انواع گوناگون فشارهای روانی درگیر هستیم، مثل انتظارها و توقع های شغلی در مقابل انتظارهای شخصی و خانوادگی، رقابت بین زن و شوهر، تقسیم کار، مراقبت از فرزندان، تخصیص زمان، مسافرت ها و مهاجرت های شغلی، شبکه های اجتماعی و حفظ هویت.

۳. **تعارض مبتنی بر رفتار:** این تعارض عبارت است از ناهماهنگی رفتار در یک نقش با رفتار مورد انتظار در نقش دیگر، مانند زمانی که از کارمند در محیط کار، عینی بودن و غیر عاطفی عمل کردن و در خانواده گرمی، عاطفی بودن و نقش پرورشی مورد انتظار است.^۱

«گرین هاوس» و همکارانش دریافتند که زنان سطوح بالایی از تعارض کار و خانواده را هنگامی که به شدت درگیر کار خود هستند، تجربه می کنند.^۲

۲. انتقال خستگی ناشی از شغل به خانه و عدم آمادگی جسمانی و روانی برای برآوردن نیازهای روانی، عاطفی اعضای خانواده :

مطالعه های نشان می دهد که روزهایی که مادرها روابط اجتماعی ناخوشایندی را با دیگران دارند رفتارهای ناخوشایند بیشتری با فرزندانشان داشته اند. همچنین پژوهش نشان داده است که استرس های شغلی، الگوهای تعامل خانوادگی را تحت تأثیر قرار می دهد. مادرانی که در محل کار، فشار کاری و استرس بین فردی داشته اند، علائم کناره گیری رفتاری و هیجانی را بیشتر نشان می دادند.

۳. **عدم سرپرستی و نظارت مستقیم فرزندان در منزل، محله و مدرسه و غفلت از نیازهای آنها :**

وقتی مادر دوش به دوش پدر بیرون از خانه باشد، بدیهی است که فرصت کافی و انرژی لازم برای نظارت بر امور درسی و نیز رفتارهای بیرون از منزل بچه ها را نداشته باشد. همین امر سبب غفلت از نیازهای فرزندان و یا بی توجهی به آن خواهد شد. نتایج پژوهش اخیر نشان می دهد که نزدیک به ۲۰ درصد کودکانی که مادرانشان کار می کنند در ساعات قبل و بعد از مدرسه، سرپرستی ندارند.

۴. **پیامدهایی نامطلوب اشتغال مادر بر رشد جسمانی و روانی فرزندان:**

^۱ جان، کارلسون و دیگران، خانواده درمانی، ترجمه شکوه نوابی نژاد، سازمان انجمن اولیاء و مربیان، ص ۵۷

^۲ همان، ص ۵۷

پس از تولد نوزاد، مادر نخستین فرد خانواده است که با کودک خود تماس مستقیم دارد. در واقع زندگی کودک با ارتباط زیستی میان او و مادرش آغاز می شود. این ارتباط نه تنها در رفع نیازهای کودک مؤثر است، بلکه بر حالات روانی و عاطفی وی نیز تأثیر می گذارد. اصولاً رشد طبیعی و روانی کودک در درجه نخست، به وجود مادر وابسته است و تا مدتی طولانی، وی عمده ترین نقش را در زندگی بازی می کند^۱ طبیعی است که مادران شاغل نمی توانند مثل مادران خانه دار به کودکان خود رسیدگی کنند؛ چرا که مادر چندین ساعت از روز را جدای از فرزند بوده و در کنار خستگی جسمی و ذهنی ناشی از کار، مسئولیت خانه و خانه داری نیز به دوش او می باشد، در نتیجه اغلب فرصت کمی دارند که در اوقات باقی مانده روز نسبت به کودک خود رسیدگی کافی و لازم را داشته باشند.

البته، در مورد میزان تأثیر اشتغال مادران شاغل بر رشد فرزندان و مقایسه آن با نقش مادران غیر شاغل، نباید از جنبه های دیگر غافل ماند و باید تمام عواملی را که احتمالاً در روند رشد تأثیر دارند، مشخص نمود. به عنوان مثال، مادر شاغلی را که شخصیت و صلاحیت او برای مادری در سطح مطلوبی است باید با مادر غیر شاغلی که دارای همین خصیصه است مقایسه کرد. بدون شک در بسیاری از موارد مادر غیر شاغل بهتر می تواند به نیازهای عاطفی، اجتماعی و شخصیتی کودک خود پاسخ دهد. برعکس، مادری که به دنبال چندین ساعت کار و تلاش در خارج از منزل، با حالتی خسته به منزل برمی گردد، نمی تواند بر انجام دادن این مهم، آنطور که شایسته است اقدام کند^۲.

با توجه به این که کودکان در مراحل مختلف تحول روانی و رشد جسمانی خصوصیات متفاوتی دارند، واکنش های آنها نسبت به حضور کم رنگ مادر متفاوت خواهد بود. برای مثال، اگر کودک را پیش از دو سالگی به پرستار یا فردی غیر مادر بسپاریم و او در نگهداری از کودک ناموفق باشد با واکنش هایی نظیر اضطراب، جدایی با نشانه های وحشت زدگی همراه با ناراحتی های جسمانی نظیر اسهال، تهوع، استفراغ و ... رو به رو می شویم. طبق نظریه های پژوهشگران اولین رابطه عاطفی کودک با مادر اهمیتی حیاتی دارد؛ کودک به برقرار کردن پیوندی پایدار نیاز دارد و اگر این پیوند به گونه ای برگشتناپذیر قطع شود یا هرگز به شکل رضایت بخشی برقرار نشود، از آن پس رشد جسمانی، ذهنی و اجتماعی کودک ممکن است به صورتی دائمی آسیب ببیند. شواهد نشان می دهد اگر

^۱ ناصر، بی ریا، و دیگران، روان شناسی رشد (۲) با نگرش به منابع اسلامی، ص ۸۵۸
^۲ همانفص ۸۶۲

کودک طی سه سال اول زندگی، به مادر یا جانشین مادر که ثابت باشد دل ببندد، ممکن است شخصیتی بی عاطفه یا جامعه‌ستیز پیدا کند .

در دوره پیش دبستانی اضطراب جدایی با پرخاشگری و نارسایی در توجه و ... آشکار می‌شود. در کودکان دبستانی علاوه بر موارد بالا، آفت تحصیلی را می‌بینیم. در دوره نوجوانی با توجه به بحران بلوغ و تغییراتی از قبیل بروز اخلاق خودپروی و حس استقلال طلبی، نوجوانان فکر می‌کنند قدرت انجام هر کاری را دارند، به علاوه بحران‌های عاطفی در رابطه با جنس مخالف، وارد شدن به گروه‌های مختلف و ... از جمله مسایلی هستند که می‌توانند مشکلاتی را برای نوجوانان فراهم کنند . این جاست که آرایه راهنمایی‌های به موقع مادر می‌تواند از بروز بسیاری از این خطرهای پیش‌گیری کند و یا از شدت بحران‌ها بکاهد .

اهمیت مادر برای کودک تنها در رفع نیازهای او خلاصه نمی‌شود، بلکه همه احساس امنیت کودک وابسته به وجود مادر است. مطابق پژوهش‌ها در صورتی که کودک به طور مستمر عشق و علاقه مادر را دریافت نکند، حتی واکنش‌های بسیار طبیعی عاطفی نیز به موقع بروز نمی‌کند؛ برای مثال، در فاصله سنی سه تا شش ماهگی، واکنش طبیعی خنده در کودک دیده می‌شود، اما اگر فعالیت‌های مادرانه کافی نباشد این واکنش طبیعی بروز نمی‌کند پژوهشگران ادعا می‌کنند که عشق مادر، شرط لازم برای رشد رضایت‌بخش کودک است. پژوهش‌های وی نشان می‌دهد که واکنش کودکان نسبت به توجه ناکافی مادر، به صورت پریدگی رنگ و از دست دادن شادابی طبیعی، تنفس نامنظم و حتی ناراحتی‌های معده و روده، که منجر به اسهال و استفراغ در کودک می‌شود، ظاهر می‌گردد. با توجه به این تحقیقات، کودک باید در یک دوره طولانی، محبت مادرانه کافی و با ثبات را تجربه کند . تظاهر به رفتار مادرانه کافی نیست و کودک به دریافت محبت واقعی و عمیق مادر یا جانشین مادر نیاز دارد تا بتواند مراحل رشد را به طور طبیعی طی کند .

از سوی دیگر، از دیدگاه برخی افراد، سپردن کودکان به سازمان‌های خاص (مهد کودک‌ها)، آن هم در زمانی که کودک بیشترین نیاز را به مادر دارد، ممکن است موجبات بروز نابسامانی‌های روانی خاصی را در بزرگسالی فراهم آورد که به آن «پرستار مادری» اطلاق می‌شود.^۱

^۱ باقر، ساروخانی، مقدمه ای بر جامعه‌شناسی خانواده،

۵. اشتغال و درگیری ذهنی در مورد مسائل کاری و در پی آن، مصرف شدن انرژی روانی

شخص بیرون از منزل و کوتاهی نسبت به وظایف خانه‌داری:

بعضی از آقایان از همسران شاغل خود شاکی هستند که گاهی همسرانشان نمی‌توانند خود را از مشغله ذهنی کار خود رها کنند و پیوسته در مورد مسایلی صحبت می‌کنند که در سر کار اتفاق افتاده و یا نگران کارهایی هستند که فردا باید انجام دهند. گویا جسمشان در منزل هست ولی روح و فکشان درگیر مسایل کاری.

۶. انتقال مشکلات و فشارهای ناشی از کارهای منزل بر دوش شوهر و فرزندان:

محیط منزل باید محیطی آرام و امن برای استراحت و تجدید نیروی شوهر و فرزندان باشد، لکن در خانواده‌هایی که خانم در بیرون از منزل شاغل است اغلب این آرامش کمتر فراهم است و شوهر که خسته و کوفته از سر کار بر می‌گردد یا خانم در منزل نیست و باید خودش کارهای منزل و حتی گاهی پخت و پز را انجام دهد و خستگی اش دو چندان بشود و یا اگر هم خانم منزل هست آن قدر خسته است که حوصله هیچ کاری را ندارد و باز این آقا و بچه‌ها هستند که باید ج‌ور خستگی مادر را بکشند. البته این سخن به این معنی نیست که تنها وظیفه خانم است که در خانه کار بکند و اعضای دیگر خانواده هیچ مسئولیتی در این زمینه ندارند، تقسیم کار در منزل ضروری است و اعضای خانواده در امور منزل باید همیاری داشته باشند، ولی به هر حال حضور کم‌رنگ همسر و مادر در منزل، گاهی زحمت بقیه را بیشتر می‌کند و آن آرامشی که انتظار هست، اغلب به دست نمی‌آید.

۷. برخی از خانم‌های شاغل در محیط کار به اندازه کافی با همکاران و مراجعان صحبت

کرده و نیازهای کلامی و عاطفی خود را از این راه ارضاء می‌کنند:

برای همین ممکن است در منزل نیاز و انگیزه کافی برای برقراری رابطه کلامی با اعضای خانواده نداشته باشند. این کاستی، می‌تواند به شکل مشکلات عاطفی و رفتاری، دوستی‌های افراطی و ناسالم در فرزندان بروز کند. در مورد همسر نیز ممکن است موجب بدخلقی و برقراری روابط عاطفی و کلامی ناسالم با زنان دیگر گردد.

۸. کم‌میلی به بچه‌دار شدن یا اکتفا به فرزند کمتر:

نتایج پژوهش‌ها نشان می‌دهد که زنان شاغل در مقایسه با زنان خانه‌دار در تعیین تعداد موالید نقش برجسته‌تر و تعیین‌کننده‌تر دارند^۱. پژوهشگران نتیجه‌گیری کردند که اکثر افراد، اثر کار زن را بر میزان باروری تأیید می‌کنند که عامل آن کمبود وقت از جهت رسیدن به فرزند می‌باشد. چنانکه به وضوح در جامعه می‌بینیم خانواده‌هایی که زن و شوهر هر دو شاغلند اغلب تک فرزند یا دو فرزند هستند و گاهی فاصله سنی زیادی هم بین بچه‌ها ایجاد می‌کند که آسیب‌های خودش را دارد.

۹. گاهی دستیابی به استقلال مالی باعث سستی روابط زناشویی می‌شود:

استقلال مالی، اجتماعی و مدیریتی که زنان شاغل به دست می‌آورند گاهی آن‌ها را دچار نوعی خطای شناختی-رفتاری می‌نماید که منجر به عدم هماهنگی با همسرانشان می‌گردد؛ در نتیجه، قدرت چانه‌زنی زنان در خانواده به طور چشم‌گیری افزایش پیدا می‌کند؛ رفتارهایی مثل منت گذاشتن بر سر همسر، حساب و کتاب جداگانه برای خود درست کردن و به قول معروف کیسه جداگانه برای خود دوختن، خریدهای غیر ضروری، روی آوردن به تجملات و... باعث تیرگی روابط زناشویی شده و نقش مرد بودن را به عنوان مرد / از او گرفته، غالباً به حاشیه‌نشینی وی می‌انجامد. همین مسأله میل به ادامه زندگی همسر را با وی کمتر نموده، باعث سستی بنیان خانواده می‌گردد.

۱۰. اشتغال مادر ممکن است نقش و جایگاه پدر را در بین فرزندان پسر مخدوش کند:

چنان که در بحث استقلال مالی اشاره شد، درآمد خانم، اگر با عدم تفاهم زناشویی همراه باشد باعث کم‌اهمیتی و کم‌رنگی تلاش‌های پدر در زندگی می‌شود. فرزندان چون حالا می‌توانند بخشی از نیازهای مالی خود را از طریق مادر برطرف نمایند، بنابراین ممکن است نقش پدر را در منزل نادیده گرفته و از کمک‌ها و راهنمایی‌های وی خود را بی‌نیاز بدانند و به مرور زمان، پدر در انزوا قرار گیرد.

۱۱. گاهی اشتغال طولانی مدت مادر سبب می‌شود که فرزندان دختر از یک الگوی جنسیتی مناسب

محروم شوند و در ایفای نقش جنسیتی خود با مشکلاتی روبه‌رو شوند:

با توجه به تمایز دختر از پسر از لحاظ جسمانی، روانی و کارکردی (تفاوت در انجام وظایف)، کارشناسان معتقدند که تربیت باید دو جنسی باشد. در همین راستا، تربیت دختر متفاوت از تربیت پسر خواهد بود. ضمن این که در

^۱ شهلا، باقری، اشتغال زنان در ایران، بررسی عوامل اجتماعی و اقتصادی تأثیر گذار، ص ۲۵۲-۲۱۷

کلیات تربیت و آنچه که مربوط به انسانیت انسان می شود ایندو شریکند . از سوی دیگر، بی تردید در سال های اولیه زندگی، اولین الگوی دختر، مادر هست . دختر با همانندسازی با مادر، از وی خانه داری، کدبانویی، شوهرداری، بچه - داری و امثال آن را یاد می گیرد و به تدریج بخشی از مسئولیت زندگی را در خانواده بر عهده گرفته و خود را برای زندگی آینده آماده می کند. اما وقتی که مادر بیشتر روز را در خانه نیست و حضور کم رنگی دارد، دختر چگونه مدیریت خانه و مهارت های لازم برای زندگی را یاد بگیرد؟

آگاهی کودک از نقش جنس خود که به صورت ایفای نقش پدر (در مورد پسرها) و نقش مادر (در مورد دخترها) که در بازی های کودکان این گروه سنی ظاهر می شود، بستگی زیادی به ارتباط کودک با بزرگسالان دارد . هرچه محبت و صمیمیت پدر یا مادر نسبت به کودک بیشتر باشد، زمینه همانندسازی مناسب با والدین نیز بیشتر خواهد بود.

۱۲. اشکال در ایفای نقش جنسی فرزندان پسر (اگر جایگاه پدر در خانواده سست باشد):

بررسی ها نشان داده است که پدران بیش از مادران در یادگیری نقش جنسی کودکان مؤثرند . مادران بویژه در دوران قبل از بلوغ تفاوت کمتری را بین رفتار دو جنس قائل می شوند، در حالی که پدران برای کودکان خردسال خود حتی از دو سالگی نقش های جنسی متفاوتی در نظر می گیرند . پدران هم در رشد جنسی پسران و هم در رشد نقش جنسی دختران می توانند تأثیر بسزایی بگذارند . در خانواده هایی که نقش پدر **انفعالی** است و مادر شخصیت غالب و مسلطی دارد، در همانندسازی پسران از نظر نقش جنسی، آثار سوئی برجای می ماند .

۱۳. دوگانگی در تربیت فرزندان:

در طول زمان حضور در محل کار، مادر مجبور است فرزند یا فرزندان خود را به مهد کودک بسپارد و یا نزد افراد دیگری از فامیل مثل خواهر یا مادر بزرگ بگذارد . بی تردید ایده ها و الگوهای تربیتی مادر با ایده ها و روش های تربیتی مربیان مهدها و دیگران متفاوت خواهد بود و فرزندان با حالتی دوگانه در رفتار و افکار و ارزش ها رشد خواهند نمود.

صبح زود کله سحر، بچه سه چهار ساله باید پا به پای پدر و مادر از خواب نازنین بیدار شود و در مهدها و خانه فامیل و یا پیش مادر بزرگ و ... روزگار سپری کند تا مادر خسته و کوفته از کار به منزل باز گردد و بعضی وقت ها هم حوصله ابراز محبت و انجام وظایف مادری را نداشته باشد. طبیعی است این کار موجب در به دری و سردرگمی

و مشکلاتی برای کودک می شود. گاهی ممکن است حضور کم رنگ مادر در خانه باعث کندی در رشد کودک هم - چون دیر زبان باز کردن، دامنه خزانه لغات کمتر، فقر عاطفی و ... گردد. به هر صورت، بنا به اظهار گروهی از والدین شاغل یک نوع بد قلقی در این کودکان مشاهده می شود.

۱۴. همچنین حضور کم رنگ و نداشتن فرصت کافی برای پخت و پز و استفاده بیش از حد از غذاهای

آماده و گاه ناسالم، مشکلاتی را در تغذیه و رشد جسمانی اعضای خانواده به وجود می آورد:

بر اساس گفته برخی از کارشناسان، بخش قابل توجهی از بیماری های جسمی و حتی روحی و روانی در اثر عادت - های بد غذایی خانواده، نحوه پخت غذاها، استفاده از خوراکی های بسته بندی شده و فریزری، اضطراب و شتاب در حین غذا خوردن و ... می باشد و این مسایل در خانواده هایی که زن و مرد هر دو شاغلند بیشتر به چشم می خورد. با آمدن وسایل پیشرفته خوراک پزی، کار تهیه غذا برای بسیاری از بانوان آسان شده و آن ها می توانند در زمان کوتاهی غذاهای مورد نظر خود را تهیه نمایند . به گفته برخی کارشناسان، تعدادی از این وسایل با ایجاد فعل و انفعال های شیمیایی بر روی غذا، می تواند تأثیر زیانباری بر جسم فرد بگذارد.

۱۵. اغلب زنان شاغل، بیشتر توانمندی و خلاقیت خود را در محیط شغلی خود به کار می گیرند و در

نتیجه نمی توانند به شکل مطلوبی در مورد همسر و فرزندان به کار گرفته و به نشاط و پویایی

خانواده بیفزایند:

به ویژه در زمان کنونی که فرصت های شغلی محدودتر و رقابت در بازار کار و بین همکاران بیشتر شده است و شخص باید تلاش بیشتری بکند تا موقعیت شغلی خود را حفظ یا ارتقا بخشد. این در حالی است که این استعداد و نیروی خدادادی با توجه به آیه شریفه «وا از نشانه های او این که همسرانی از جنس خودتین برای شما آفرید تا در کنار آنان آرامش یابید و در میانتان مودت و رحمت قرار داد، در این نشانه هایی است برای گروهی که تفکر می کنند»^۱ در نهاد زن به ودیعه گذاشته شده است تا در راستای آرامش و نشاط خانواده به کار گرفته شود و به رشد و تعالی اعضای خانواده کمک کند.

^۱ سوره روم (۳۰) آیه ۲۱

۱۶. برخی از مشاغل، خانم‌ها را به پیری زودرس، افسردگی و مشکلات جسمانی و روانی گرفتار

می‌کند:

البته منکر این مسأله نیستیم که برخی از مشاغل مایه نشاط و شادابی بانوان می‌شود، اما به هر حال با توجه به مسایل فرهنگی جامعه ما که کمک آقایان در منزل جا نیفتاده است، بانوان شاغل مجبورند هم بیرون از منزل کار کنند و هم در منزل. آنان به جای استراحت و تجدید نیرو، برای این که همسر و یا فرزندان غر نزنند و نسبت به کار کردن وی بهانه‌گیری نکنند، تلاش می‌کنند تا همه چیز در منزل مرتب و به موقع فراهم باشد. بر اساس پژوهش‌های انجام شده زنان شاغل متأهل در طول هفته بیش از ۸۰ ساعت، یعنی دو برابر کار ضروری برای یک کارگر در هفته کار می‌کنند. این مدت زمان کار و فشار مضاعف باعث فرسودگی جسم و روان زنان شده و به مرور زمان آنان را با مشکلات متعدد جسمی و روحی مواجه خواهد نمود. برخی تحقیقات نشان داده است که ناراحتی‌های قلبی در میان آن گروه از مادران میان سال که شغل کارمندی یا فروشنده‌گی دارند، دو برابر بیشتر دیده می‌شود تا در میان زنان خانه‌دار.

بعضی مطالعات اخیر نشان داده‌اند که فشار طاقت فرسای ایجاد تعادل بین خانه و کار، تعداد زیادی از مادران شاغل را یا مجبور به دست کشیدن از کار و یا گرفتن کارهای پاره‌وقت می‌کند.

۱۷. زنان به جهت اشتغال در بیرون از منزل، ممکن است فرصت استفاده از رسانه های مختلف

اجتماعی و خدمات فرهنگی و هنری که جهت استفاده خانواده‌ها ارائه می‌گردند را از دست بدهند.

۱۸. از جمله مشکلات این زوج‌های شاغل، رفت و آمد و ارتباط با بستگان و دوستان می‌باشد:

زن و شوهر شاغل در مقایسه با خانواده‌های سنتی، وقت کمتری برای گذراندن با دیگران دارند و همین امر باعث انزوای اعضای خانواده می‌شود. آنان زمان کمتری برای خودشان، فرزندان و والدین‌شان صرف می‌کنند. به این شکل حمایت عاطفی و روانی و حتی مالی اطرافیان را از دست می‌دهند. گاهی اگر فرصتی هم برای یکی از زوجین به وجود می‌آید زوج دیگر مشکل دارد؛ مثلاً عدم همخوانی مرخصی‌ها و تعطیلی‌ها یکی از مشکلات است، مرد چند روز مرخصی یا تعطیلی دارد تا به اتفاق زن و فرزند به پدر و مادر و فامیل سری بزنند ولی به خانم مرخصی نمی‌-

دهند و یا خانم فرصت دارد ولی برای آقا مرخصی نمی دهند و بدین شکل بسیاری از فرصت ها بدون استفاده بهینه از آن، به هدر می رود.

۱۹. گاهی در مواقعی که مادر خسته از سر کار برمی گردد یکی از راهبردهای زیر را در ارتباط

با فرزندان در پیش می گیرد:

- یا با برخورد و تنش هایی بین مادر و کودک مواجه هستیم؛ کودک نیازمند به محبت و توجه مادر و منتظر آمدن اوست و مادر خسته و عصبی، کودک اظهار نیاز می کند و مادر طرد. نتیجه اش معلوم است: گریه و بداخلاقی کودک، پرخاشگری و بی حوصلگی مادر.

- یا این که برای آرام و ساکت کردن کودک و فرار از توجه کردن به وی، از بازیچه هایی مانند رایانه، تلویزیون و... کمک می گیرد، بدون توجه به آثار سوئی که این وسایل در دراز مدت در جسم و جان بچه بر جای می گذارند.

- و یا خوراکی های مورد علاقه وی مثل شکلات، پفک، چیپس و امثال آن را در اختیار کودک قرار می دهد، غافل از این که این خوراکی ها و تنقلات چه آثار زیانباری در رشد کودک بر جای می گذارد.

۲۰. احتمال آسیب پذیری اخلاقی زنان شاغل به خصوص در محیط های کاری که با مردان در

تعاملند بیشتر است:

آزار جنسی در محیط کار یکی از مهم ترین مشکلاتی است که زنان شاغل در بسیاری از جوامع، به ویژه در جوامع غربی از آن رنج می برند. مطالعات نشان می دهد که نیمی از زنان در کشورهای صنعتی مورد آزار و اذیت های جنسی قرار می گیرند. آزار جنسی منجر به احساس درماندگی، نداشتن عزت نفس، تشویش، افسردگی، ارتباط ضعیف با همکاران و کاهش اشتیاق به انجام کار می گردد. به گفته پژوهشگران تجاوز جنسی در بین اذیت های جنسی، از آمار بالاتری برخوردار است. مطالعات گوناگون، درصد تجاوزهای جنسی در کشورهای صنعتی را بین ۱۳ تا ۴۴ درصد نشان می دهد. این امر از آنجا ناشی می شود که بیشتر مردان در محیط کار، اعم از همکاران و مراجعان - هر چند به طور ناخواسته - به زنان همچون موجوداتی جنسی می نگرند و این طرز نگرش به طور طبیعی در رفتار (نگاه، گفتگو و...) آنان منعکس می شود. چه بسیار روابط ناسالم و ضد اخلاقی که از افراد در محیط های کاری گزارش می شود و چه بسا زنان سالم و متدینی که به مرور زمان از عفت و نجابتشان کاسته می شود. حداقل

آسیبی که گریزی از آن نیست برجسته شدن **روح مردانه** در این زنان است . به خصوص اگر کار از لحاظ جسمانی انرژی زیادی بطلبد یا محیط به گونه ای باشد که مرد و زن نامحرم، زیاد در ارتباط و تعامل با هم باشند . آثار منفی این روحیه بیشتر در منزل و در رفتار با همسر و فرزندان ظاهر می شود. جایی که عاطفه و احساس لطفی زنانه و مادرانه حرف اول را باید بزند، با سرسختی، تندی، بی حوصلگی، خستگی، عمل گرایی و... مواجه می شویم.

۲۱. احساس گناه، مهم ترین احساس منفی مادران شاغل است که به علت نگرانی از عدم حضور در

کنار فرزندش ایجاد می شود:

برای مثال، از زبان این مادران پیوسته جملاتی از قبیل بچه ام تب کرده و کنارش نیستم، الآن ممکن است گرسنه باشد، نکند اتفاقی برایش افتاده باشد، نمی دونم چرا دلم شور می زند و ... شنیده می شود. آن ها فکر می کنند حضورشان در خانه به رفع این مسایل کمک می کند. احساس گناه، اضطراب ایجاد می کند و در نهایت، هم به کار و هم به رابطه مادر و کودک لطمه می زند و به صورت پرخاشگری مادر، توجه بیش از اندازه به کودک و ... بروز می کند.

۲۲. احساس بیهودگی و بی ارزشی نیز می تواند از آسیب های مادران شاغل باشد، به خصوص اگر از

سوی همسر یا فرزندان حمایت کافی و قدرشناسی لازم صورت نپذیرد:

مادری که بخشی از بار مالی خانواده را بر عهده گرفته، اگر حمایت نشود و زحمت های او به چشم نیاید، پس از مدتی به این نتیجه می رسد که بهترین سال های زندگی اش را بی جهت تباه کرده است.

۲۳. از پیامدهای جدی اشتغال زنان، تغییر در ارزش ها و اولویت هاست:

از آنجا که کاری که درآمد کافی داشته باشد زمان بیشتری را می طلبد، اغلب بر زمان زندگی خانوادگی غلبه دارد و باعث می شود به مرور زمان ارزش ها و انتظارات فرد، تفکر و تصمیم گیری های او را تحت تأثیر قرار دهد. در مواردی مادر ممکن است فکر کند: «اگر بتوانم کسی را پیدا کنم که از فرزندم بهتر از من مراقبت کند، آن وقت می توانم توجه بیشتری به اولویت واقعی زندگی ام که کار است معطوف کنم».

۲۴. از جمله پیامدهای آشکار روی آوردن زنان به اشتغال، بی کاری مردان است:

جذب زنان به بازار کار، قناعت به دستمزدهای کم، سر به زیری و حرف شنوی و... سبب می شود که شرکت ها و مراکز کاری بیشتر از نیروی زن استفاده نمایند و در این میان، یا باید مردان نیز با همان دستمزد پایین کار کنند که معمولا کفاف مخارج زندگی شان را نمی دهد و یا از کلر کردن در آن محل منصرف شده دنبال کار دیگری باشند و این مشکل روز به روز بیشتر خودش را نشان می دهد و یکی از نگرانی ها و دغدغه های کارشناسان می باشد.

۲۵. برخی از خانم ها که دارای شغل هایی هستند که از نظر عاطفی و مالی ارضا کننده است، از

انگیزه کمتری برای ازدواج برخوردارند :

چنان که نیاز مالی و نداشتن درآمد کافی، یکی از عوامل تأخیر ازدواج پسران است، در دختران و زنان نیز استقلال اقتصادی و درآمد مادی، می تواند یکی از موانع ازدواج باشد؛ چرا که تا مدتی کار و منافع ناشی از آن چنان فرد را درگیر و سرمست خودش می کند که نیازی به ازدواج و زیر بار امر و نهی همسر و مسئولیت زندگی رفتن احساس نمی کند و ما روز به روز شاهد افزایش سن ازدواج در زنان شاغل هستیم.^۱

---

^۱ کاظم، علی محمدی، «آسیب شناسی اشتغال زنان» سایت حوزه

۳-۴ راهکارها:

توجه به ارزش و اهمیت خانه و خانواده و خانه‌داری

بی‌تردید خانه‌داری که مجموعه‌ای از تلاش‌های زیرساختی به شمار می‌رود، خانه‌نشینی نیست و یا بی‌کاری تلقی نمی‌شود. متأسفانه عده‌ای، خانه‌داری را بی‌کاری می‌پندارند و آن را مساوی با بی‌سوادی می‌دانند؛ گویا خانه‌داری یعنی در خانه ماندن و روز را به شب رساندن. گله تعبیر «خانه‌دار»، توهینی نابخشیدنی به شمار می‌رود! حال آن که خانه‌داری بستر فرهنگ‌سازی و اصلاح اجتماع و رشد انسان‌ها است. وقتی مرد از کارهای روزانه و سر و صداهای خارج خسته شد به خانه پناه می‌آورد. وقتی از کشمکش‌ها و ناملايمات به تنگ آمد برای استراحت به خانه می‌آید، حتی وقتی از گردش و تفریح خسته شد به آن جا پناه می‌آورد. آری، خانه بهترین آسایش‌گاهی است که انسان می‌تواند بدون هیچ قید و بندی در آن جا استراحت کند. جای انس و مودت، صفا و صمیمیت، آرامش و استراحت است. پرورشگاه مردان و زنان با فضیلت است، مرکز شخصیت‌سازی و کلاس تعلیم و تربیت فرزندان است. اجتماع کوچکی است که اجتماع بزرگ انسان‌ها را به وجود می‌آورد، ترقی و تنزل، صلاح و فساد اجتماع مربوط به همین اجتماع کوچک است؛ از این رو اصلاح جامعه را باید از اصلاح خانواده‌ها آغاز کرد. اداره این کانون حساس زندگی و کلاس تعلیم و تربیت اجتماعی بیشتر به دوش بانوان است؛ یعنی پیشرفت، رکود، اصلاح و افساد جامعه در دست بانوان و به اراده آن‌هاست. بنابراین، خانه‌داری کاری آبرومند و پر افتخار است. کسانی که محیط خانه را کوچک می‌شمارند و از خانه‌داری عار دارند، به حقیقت معنا و ارزش آن پی نبرده‌اند.

پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله) فرمود:

«هر زنی که در خانه‌ی همسر خود کاری انجام داده و جا به جایی انجام دهد و هدف او اصلاح امور خانواده باشد، خداوند نظر رحمت بر او می‌افکند و هر که خدا نظر رحمت بر او کند هرگز عذاب نخواهد شد.»^۱

نیز فرمودند:

«هر زنی که بمیرد در حالی که شوهرش از او راضی باشد وارد بهشت می‌شود»^۱

^۱ محسن، فیض کاشانی، المحجه البيضاء فی تهذیب الاحیاء، ج ۲، انتشارات الاعلمی للمطبوعات، سال ۱۴۰۳ ق ۵۵۲

ضمن این که نباید از این نکته هم غافل شویم که تلاش بانوان خانه دار تأثیری مستقیم در اقتصاد خانواده و نیز اقتصاد جامعه دارد. «برآورد شده است که بین ۲۵ تا ۴۰ درصد از ثروتی که در کشورهای صنعتی به دست می آید، از ناحیه خانه‌داری است. کار خانگی پشتوانه اقتصاد است؛ چون تأمین کننده خدمات رایگانی است که اکثر جمعیت شاغل به آن نیاز دارند» این نقش در کشورهایی که کشاورزی، بخصوص در شکل سنتی آن، رواج بیشتری دارد، از جمله کشور ما، کاملاً جدّی است.

▪ توجه به ارزش نقش مادری و اهمیت تربیت فرزند:

مادر همیشه محور اصلی زندگی کودک بوده و عمده ترین نقش را درباره او ایفا می کند. در همه فرهنگ ها مادر نخستین کسی است که کودک از او سرمشق می گیرد و نخستین منبع یادگیری وی بوده، وارد زندگی فردی و اجتماعی اش می کند. مادر همه چیز کودک است، غذای او، عامل راحتی و آرامش او، نوازش گر و منبع عاطفه او و ... مادر است که درس عفت و پاکی، درست کاری و امانت داری، وظیفه شناسی و فداکاری، دلسوزی و مهربانی، ایمان و شجاعت و ... به کودک خود می آموزد و هم اوست که پایه های سعادت و یا شقاوت و بدبختی را در وجود فرزند خ ود قرار می دهد

پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) فرمودند:

«بهشت زیر پای مادران است».

این که اسلام با زن برخورد عاطفی تری دارد و می کوشد اسباب آرامش و رفاه نسبی او را فراهم کند و چه ظرافت ها و سفارش ها که در تربیت دختران از همان کودکی نموده، به همین جهت است . اسلام زن را رکن اصلی اجتماع می داند که سرنوشت و صلاح و فساد جامعه به دست اوست . شکی نیست که در امر رشد فرزند، پدر و مادر هر دو مسئولیت دارند، ولی در این میان مسئولیت مادر بیشتر و سنگین تر است.

امام خمینی (ره) بر اساس یک بینش ژرف انسان شناسانه و با عقیده ای عمیق به اسلام و هدف آن یعنی تربیت انسان و با اعتقاد به شرافت والای شغل انسان سازی که شغل انبیاء است، شغل اول زنان را مادری می - دانست و سایر امور را در درجه بعد قرار می داد: «دامن مادر بزرگترین مدرسه ای است که بچه در آنجا

^۱ همان، ص ۵۵۲

^۲ حسن، نوری طبرسی، همان کتاب، ج ۲، ص ۵۵۲

تربیت می‌شود، آنچه که بچه از مادر می‌شنود غیر از آن چیزی است که از معلم می‌شنود. بچه از مادر بهتر می‌شنود تا از معلم، در دامن مادر بهتر تربیت می‌شود تا در جوار پدر، تا در جوار معلم. یک وظیفه انسانی است، یک وظیفه الهی است، یک امر شریف است، انسان درست کردن است»

امام، بانوان و مادران را صرفاً در موقعیت اجتماعی خانه داری نمی‌دید و با احراز موقعیت‌های شغلی بیرون منزل به طور مطلق مخالف نبود، ولی آن را شغل اول مادران نمی‌دانست.

در واقع امام خمینی (ره) معتقد بود که مادر پس از انجام صحیح و کامل مادری و تربیت فرزند، در صورت داشتن وقت و توانایی، می‌تواند در فعالیت‌های صحیح بیرون منزل با رعایت احکام شرع وارد شود و منشأ خدمات بیشتر گردد. مثلاً مادری که فرزندان بزرگ شده‌اند و به مدرسه و دبیرستان و دانشگاه می‌روند، می‌تواند ساعاتی از روز را به فعالیت‌های بیرون منزل بپردازد.

■ اعضای خانواده به خصوص زن و شوهر، در منزل نیاز به تقسیم کار دارند. در چنین خانواده‌هایی چاره‌ای جز این نیست که مرد مسئولیت بخشی از کارهای خانه و رسیدگی به امور فرزندان را به عهده بگیرد. با بزرگ شدن بچه‌ها به تدریج به آن‌ها آموزش داده شود که کارهای شخصی خود را به طور مستقل انجام داده و در امور منزل به والدین خود کمک کنند.

رسول گرامی اسلام (صلی الله علیه و آله) در ضمن روایتی به علی (علیه السلام) می‌فرمایند:

«...ای علی! هر کس از کمک به خان واده اش ابایی نداشته باشد، این خدمت کفاره گناهان کبیره اش شده، آتش خشم الهی را خاموش و به پاداش کارش، همسر بهشتی و درجات عالی نصیبش خواهد شد. ای علی! به همسرش خدمت نمی‌کند مگر کسی که راست گو (صدیق)، شهید و یا کسی باشد که خداوند خیر دنیا و آخرت را در او نهاده باشد.»

■ نباید از این نکته غافل بود که تنها راه برای رفع مشکلات اقتصادی، اشتغال زنان نیست و راه‌های دیگری هم وجود دارد. خیلی وقت‌ها با این که اشتغال خانم سطح درآمد خانواده را بالا می‌برد، ولی الزاماً آرامش و رفاهی که انتظارش را می‌کشیدند در پی ندارد. در واقع اگر اعتدال و قناعت در هزینه‌ها و مخارج زندگی مراعات شود کمتر با

^۱ محمد باقر، مجلسی، همان کتاب، ج ۱۰۴، ص ۱۳۲

مشکل مواجه خواهیم شد. خیلی وقت ها این بلند پروازی ها، عجله ها، اسراف ها، توقعات بی جا از زندگی، چشم و هم چشمی ها و امثال آن است که زندگی را بر ما سخت می کند.

حضرت علی (علیه السلام) می فرمایند:

«گواراترین زندگی آن است که با قناعت همراه باشد^۱»

امام رضا (علیه السلام) می فرمایند:

«نسبت به مصارف مالی خود و خانواده ات معتدل و میانه رو باش.^۲»

- بخشی از زوج های شاغل با تنظیم ساعت های کاری غیر هم زمان تلاش می کنند به طور جداگانه به امور منزل رسیدگی نموده و از فرزندان مراقبت کنند. البته این راه حل ممکن است مشکل را در ارتباط با فرزندان رفع کند ولی ممکن است خود زن و شوهر به جهت حضور کم رنگ در کنار هم دچار مشکلات عاطفی، هیجانی، جنسی و... گردند. برای رفع این مشکل هم در ادامه نکلتی ذکر خواهد شد.
- چون زوج های شاغل زمان کمتری را در کنار یکدیگر هستند، لازم است از اوقاتی که در منزلند نهایت استفاده را نموده، **رابطه کلامی** بیشتری با هم داشته باشند، به نیازها و احساسات هم بپردازند و از حضور در کنار هم لذت ببرند. نه این که وقتی آقا خانه رسیده برود سراغ تلویزیون، روزنامه و ... خانم هم سراغ تلفن رفته و با دوستان خود گپ بزند و یا مثلا ورقه های امتحانی دانش آموزانش را اصلاح کند و ... چنین زندگی سرد و بی روحی خیلی دوام نخواهد داشت و اگر فرزندی هم در میان باشد بیشترین آسیب را وی خواهد دید.
- تا جایی که می شود ساعت های کاری خانم به شکلی تنظیم شود که حضور مفید و پر رنگی در خانه داشته باشد، به ویژه در مواقعی که شوهر و فرزندان نیاز بیشتری به حضور وی در منزل احساس می کنند.
- زوجین با یادگیری روش های کسب آرامش و مهارت های مورد نیاز در این زمینه، از طریق مشاوره، مطالعه و شرکت در سمینارها و جلسات مربوط به مباحث خانواده و ... تلاش نمایند مسایل، تنش ها و خستگی ناشی از کار را مهار کرده، به یکدیگر و به بچه ها منتقل نمایند. طبیعی است فرزندان منتظرند

^۱ هاشم، رسولی محلاتی، غرر الحکم و در الکلم، ج ۲، انتشارات فرهنگ اسلامی،
^۲ حسن، نوری طبرسی، همان کتاب، ص ۴۲۳

تا پدر و مادرشان از سر کار برگردند تا نیازها و مشکلات خود را با آن ها در میان گذاشته و از کمک فکری و عملی ایشان بهره‌مند شوند؛ بنابراین حضور فعال و شادابی از والدین در منزل انتظار می‌رود.

■ تا آن جا که ممکن است از آوردن و انجام امور مربوط به کار در منزل خودداری شود. تا دست کم در مدت حضور خود در منزل، حضور مفید و پر رنگی داشته، با توجه کامل به رفع نیازهای جسمانی، روانی و عاطفی همدیگر توجه شود. برخی از روان‌شناسان بر این باورند که بیش از این که میزان حضور والدین - از نظر زمانی - در خانه مهم باشد کیفیت و شدت حضور آن‌ها اهمیت دارد.

■ کسب درآمد، رسیدن به استقلال مالی و کمک به خانواده توسط زنان، باعث بی مهری، منت گذاشتن، سرزنش و یا تحقیر اعضای خانواده به خصوص همسر نشود. اغلب این امر موجب ناراحتی، دل‌سردی و واکنش‌های منفی از سوی آن‌ها به ویژه همسر گشته و تنش‌هایی را به وجود می‌آورد. اصولاً مردها از این که خانم‌هایشان کمک‌های مالی خود و یا خانواده خویش را به رخ همسر بکشند بسیار دل‌گیر، آشفته و عصبی می‌شوند. به هر حال نقش همسر در منزل به عنوان مرد خانه هیچ‌گاه نباید کم‌رنگ شود.

■ والدین با هماهنگی‌هایی که از قبل بین خود و سایر افرادی که بچه‌ها با آن‌ها در تعامل هستند می‌نمایند، تمام تلاش خود را به کار گیرند که فرزندان از لحاظ تربیتی و الگویی دچار تعارض و دوگانگی نشوند. در این راستا لازم است ایده‌ها و روش‌های تربیتی خویش و دلایل این نوع نگرش را با افراد بزرگسال نزدیک به کودک مثل پدر بزرگ و مادر بزرگ، مربی و پرستار کودک در میان بگذارند و خوب توجیه شوند تا هم‌کاری لازم صورت گیرد.

■ برای جبران بخشی از کاستی‌ها، بهتر است زوجین از زمان‌هایی که در کنار فرزندان هستند بیشترین بهره‌وری را داشته باشند. در این راستا لازم است در مورد روابط اجتماعی و تفریحات سالم برنامه‌ریزی کنند: تشکیل جلسه‌های گفتگوی خانوادگی، رفت و آمد با بستگان و دوستان، شرکت دسته‌جمعی در برنامه‌های مفید اجتماعی همانند حضور در مساجد، هیأت‌های مذهبی و اماکن زیارتی و سیاحتی، رفتن به دامن طبیعت، بازی و ورزش‌های گروهی، رفتن به پارک، سینما، شهر بازی و باغ وحش، خوردن غذا در بیرون و آشپزی دسته‌جمعی در منزل و مواردی مثل آن.

امام رضا(علیه السلام) در مورد ضرورت تفریحات سالم در زندگی می‌فرماید:

«از لذت‌های دنیوی نصیبتی برای کامیابی خویش قرار دهید و خواسته‌های دل را از راه حلال برآورید و مراقب باشید در این کار به مردانگی و شرافتتان آسیب نرسد و دچار اسراف نشوید. تفریح و سرگرمی - های لذت بخش شما را در اداره زندگی یاری می‌کند و با کمک آن بهتر به امور دنیای خویش موفق خواهید شد.^۱»

■ لازم است زوجها نسبت به محدودیت‌های یکدیگر واقع بین باشند. به هر حال اشتغال خانم در کنار مزایا و برکاتی که برای زندگی دارد محدودیت‌هایی هم دارد. به قول معروف «هرکه خربزه می‌خوره پای لرزش هم باید بشینه»، حالا که با خانم شاغل ازدواج کردید به دور از انصاف و مردانگی است که انتظار داشته باشید همه چیز در خانه مرتب باشد، غذا به موقع آماده شود، لباس‌ها شسته و اتو شده باشد، در همه حال خانم تمکین داشته باشد و...، بلکه تا آنجا که ممکن هست با انجام کارهای شخصی مثل شستن و اتو کردن لباس‌های خود، جمع کردن وسایل شخصی خویش و امثال آن بخشی از بار روی دوش خانم را کم نموده، با فراهم نمودن فرصت‌هایی برای استراحت وی از تلاش‌های ایشان قدردانی نمایید.

■ در چنین خانواده‌هایی لازم است تصمیم‌های مهم زندگی و چه بهتر همه مسائل خانوادگی، با مشورت و هم - فکری همدیگر صورت گیرد. خودرأیی و تکروی آفت این خانواده‌ها می‌تواند باشد.

■ در همه حال باید به این نکته توجه داشته باشیم کار و اشتغال مقدمه‌ای برای زندگی بهتر است و خود کار نباید به عنوان هدف زندگی تلقی شود. بسیاری از افراد با این هدف مشغول به کار می‌شوند که چرخ زندگی را بچرخانند و نیازهای اقتصادی خانواده را رفع کنند، ولی متأسفانه در بیش تر موارد در میانه راه، هدف گم می‌شود و خود اشتغال یکی از مشکلات زندگی و عامل تنش در روابط خانوادگی می‌شود. برای همین لازم است هرچند وقت یک بار اعضای خانواده دور هم بنشینند و در مورد کارهای هم از یکدیگر بازخورد بگیرند و مدام این سؤال را از خود بپرسند که آیا کار برایشان مهم است یا زندگی خانوادگی؟ اگر در پاسخ متوجه شدند که کار مهمتر شده، باید در رفتار خود تجدید نظر کنند قبل از این که خیلی دیر شده باشد.

^۱ محمدباقر، مجلسی، همان کتاب، ج ۱۷، ص ۲۰۸

■ در مورد احساس گناهی که به مادر دست می دهد، به نظر می رسد یکی از روش های مقابله با این احساس در مادران ایجاد تغییر در باورهای منفی است . حضور ۲۴ ساعته در کنار فرزندان مهم نیست، بلکه در این جا کیفیت مادری مطرح است . آموزش کودکان در سنین پایین تر می تواند بازدهی بیشتری نسبت به سنین بالاتر داشته باشد. مادر می تواند از کودکی به آموزش مهارت های زندگی بپردازد و با استقلال کودک، احساس گناه ناشی از عدم حضور خود را کاهش دهد . در این شکل از آموزش می توان مسئولیت ها را در قالب بازی به کودکان سپرد؛ برای مثال، از کودک بخواهیم تا گردگیری کند، در آماده کردن سفره و جمع کردن آن کمک کند، وسایل و اسباب بازی هایش را سر جایش قرار دهد و امثال آن . کودکانی که در دوره پیش دبستانی مهارت های زندگی را در قالب بازی آموخته اند، در دوران مدرسه بر اساس نیاز خود، آن مهارت ها را به کار می برند. ما می توانیم استقلال این کودکان را علاوه بر حل مشکلات روزمره، در امور مدرسه نیز ببینیم . در مورد اخیر پدر و مادر پس از برگشت به خانه در جایگاه راهنما قرار می گیرند و لازم نیست بار کمک به حل تکالیف کودک را به دوش بکشند . چنین آموزشی گرچه به کندی اثر می گذارد، ولی نتایج عمیقی را از لحاظ موفقیت تحصیلی و سایر موقعیت های زندگی کودک بر جا می گذارد. اگر از کودکی چنین آموزش هایی لحاظ شده باشد، در دوران نوجوانی، مادر به علت هم - کاری بچه ها در انجام کارهای منزل، دارای آرامش بیشتری بوده و فرصت پیدا می کند که ارتباط بیشتری با بچه ها داشته باشد. حتی مادرانی که نسبت به تغذیه کودک بیش از اندازه توجه داشته و وقت صرف می کنند، می توانند گاهی با فراهم کردن غذاهای ساده تر فرصت بازی کردن با فرزندان شان را ایجاد کنند.

■ شایسته است زن و شوهر شاغل، در محیط کار حریم عفت و نجابت را رعایت نمایند و در تعامل با افراد نامحرم نسبت به صحبت های غیر ضروری، درد دل کردن و شوخی و مزاح خویشتن داری کنین و این نیاز و احساس و شور و هیجان خود را با همسر خود رفع نمایند بنابراین در صورت امکان از حضور در مشاغلی که محیط خلوت با نامحرم را فراهم می کند اجتناب نموده، در همه حال به خصوص در محیط کار، در مقابل نامحرم رفتاری توأم با وقار، جدی و متکبرانه داشته باشند . همچنین در کیفیت، رنگ، اندازه و جنس پوشش و نیز آرایش خود حدود شرعی را رعایت نمایند تا در دام چشمان آلوده و دل های ضعیف مردان و زنان هوسران گرفتار نشوند، که گاهی لحظه ای غفلت یک عمر پیشیمانی به دنبال خواهد داشت.

■ به هر حال، اسلام تنها با الگویی از اشتغال زنان موافق است که با حفظ ارکان نظام خانواده، سلامت اخلاقی جامعه را تهدید نکرده، موجب افزایش ناامنی جنسی نگردد . دولت و کارفرمایان می توانند با

تدبیری درست و با تفکیک محیط های شغلی مردان و زنان، از برخی آسیب های اخلاقی پیش گیری کنند.

■ ارائه الگوی مناسب اشتغال برای زنان، توسعه مشاغل نیمه وقت، مشاغل خانگی، توسعه مشاغل محلی، امکان به دست آوردن فرصت شغلی پس از وقفه چند ساله به دلیل انجام فعالیت های مادرانه، کم کردن اختلاط در محیط کار، حذف کشیک های غیر ضروری در ساعات شب و ایجاد فرصت های جدید در عرصه های متناسب با روحیات زنان از یک سو، و برجسته نمودن نقش مادری و همسری در رسانه ها و...، ترویج فرهنگ کار در منزل و حمایت از بانوان سرپرست خانواده از سوی دیگر، از جمله کارهایی است که بر عهده مسئولین و تصمیم گیرندگان کشور می باشد.^۱

---

^۱ کاظم، علی محمدی، «آسیب شناسی اشتغال زنان» سایت حوزه

نتیجه:

اشتغال زنان یکی از دغدغه های جوامع امروزی خصوصاً جوامع اسلامی است به گونه ای که زنان به علل گوناگون به کار روی می آورند و به آن توجه خاصی دارند و علاوه بر مسئولیت های خود در خانه، تربیت فرزندان و همسررداری، مسئولیت اجتماعی را نیز پذیرفته اند. بنابراین زنان شاغل در دو جبهه مهم جامعه و خانواده مشغول فعالیت هستند و از آن جا که گاه این وظایف در تعارض با هم قرار می گیرند، جمع آن برای زن کار دشواری است و نقش زن در خانواده، در کنار نقش اقتصادی باعث مستهلک شدن زود رس زنان می شود. گرچه اشتغال زنان آثار مثبت فراوانی دارد اما نباید از آسیب ها بی که بر خانواده و جامعه وارد می شود غافل شد. از این رو باید برای جلوگیری از این آسیب ها چاره اندیشید.

پس باتوجه به مطالب ارائه شده می توان نتیجه گرفت زن به عنوان عضو اصلی، مهم و تاثیرگذار در خانواده، برای حضور فعال در جامعه بنا بر فرمایش اسلام ممنوعیتی ندارد البته مشروط بر اینکه اصول و قوانین بیان شده در متون دینی که جامع این اصول رعایت کردن عفت و تقوا (در محیط خانواده و کار) است را رعایت کند چرا که عدم رعایت این اصول باعث ایجاد مشکلات روحی و روانی در خانواده، جامعه و بالطبع در خود زن خواهد بود.

فهرست منابع:

۱. قرآن کریم
۲. امینی، ابراهیم، آیین همسرمداری یا اخلاق در خانواده، تهران، انتشارات فرهنگ اسلامی، بی تا
۳. —————، اسلام و تعلیم و تربیت، قم، انتشاراتی دفتر تبلیغاتی اسلامی حوزه علمیه قم، سال ۱۳۸۴
۴. الهامی نیا، علی اصغر، آیین زندگی، چاپ دوم، قم، زمزم هدایت، سال ۱۳۸۸
۵. پیمانی، عبد الرسول، شریعتی، محمد امین، نهج الفصاحه، چاپ ۱، اصفهان، انتشارات خاتم الانبیاء، سال ۱۳۸۵
۶. پاک نیا، عبد الکریم، حقوق متقابل والدین و فرزندان، بی جا، انتشارات کمال الملک، سال ۱۳۸۲
۸. حر عاملی، محمد بن حسن، وسایل الشیعه، جلد ۱۴، قم، موسسه آل البیت، سال ۱۴۰۹ ق
۹. خامنه ای، محمد، حقوق زن در اسلام، بی جا، انتشاراتی تک، سال ۱۳۶۸
۱۰. رسولی محلاتی، هاشم، غرر الحکم و در الکلم آمدی، جلد ۲، چاپ ۷، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، سال ۱۳۸۴.
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات راغب، ترجمه مصطفی رحیمی نیا، تهران، انتشارات سبحان، سال ۱۳۸۶
۱۱. رضایی، مهدی، گل‌های آرام بخش، قم، انتشارات عطر سعادت، سال ۱۳۷۹
۱۲. صفی، م، تربیت کودک، قم، انتشارات ارم، سال ۱۳۷۴
۱۳. طباطبائی، محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، ترجمه محمد باقر موسوی همدانی، جلد ۲، چاپ ۳۱، قم، دفتر نشر اسلامی، سال ۱۳۹۰
۱۴. —————، المیزان فی تفسیر القرآن، ترجمه محمد باقر موسوی همدانی، جلد ۱۴، چاپ ۳۱، قم، دفتر نشر اسلامی، سال ۱۳۹۰

۱۵. عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید، جلد ۱، چاپ ۲۶، تهران [انتشارات امیر کبیر، سال ۱۳۶۰
۱۶. عبد الباقی، محمد فواد، معجم المفهرس الفاظ القرآن الکریم، قم، انتشارات حر، سال ۱۳۸۰
۱۷. فضلی، نادر، محبوب ترین بنیاد، بی جا، انتشارات منیر، سال ۱۳۸۴
۱۸. کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کا فی، ترجمه صادق حسن زاده، جلد ۳، بی جا، انتشارات قائم آل محمد (ص)، سال ۱۳۹۰
۱۹. ———، اصول کافی، ترجمه صادق حسن زاده، جلد ۴، بی جا، انتشارات قائم آل محمد (ص)، سال ۱۳۹۰
۲۰. محمودی الیگودرزی، امیر ملک، راهنمای خانواده، چاپ ۲، قم، انتشارات مشهور، سال ۱۳۸۱
۲۱. مصطفوی، جواد، بهشت خانواده، جلد ۱، تهران، انتشارات هاتف، سال ۱۳۷۵
۲۲. میخبر، سیما، و همکاران، ریحانه بهشتی، قم، انتشاراتی نور الزهراء (س)، سال ۱۳۸۹
۲۳. مکارم شیرازی، ناصر، و همکاران، تفسیر نمونه، جلد ۴، چاپ ۴۹، انتشارات دار الکتب الاسلامی، سال ۱۳۸۹
۲۴. مطهری، مرتضی، نظام حقوق زن در اسلام، چاپ ۵۳، تهران، انتشاراتی صدرا، سال ۱۳۸۹
۲۵. نجفی یزدی، محمد، اخلاق در خانواده و تربیت فرزند، قم، دفتر نشر معارف اهل بیت (ع)، بی تا
۲۶. موگهی، عبد الرضا، تقویت و نظام خانواده، جلد ۲، قم، انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، سال ۱۳۸۶
۲۷. محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، ترجمه حمید رضا شیخی، جلد ۱، چاپ ۱، قم، انتشارات دارالحدیث، بی تا
۲۸. ———، میزان الحکمه، ترجمه حمید رضا شیخی، جلد ۱۴، چاپ ۱، قم، انتشارات دارالحدیث، بی تا
۲۹. اسفندیار، سرور، «مقاله اشتغال زنان در بستر خانواده و ارتباط آن باطلاق»
۳۰. پور اصغر، مرضیه، «مقاله زنان، اشتغال و ارزش های اخلاقی»
۳۱. علی محمدی، کاظم، «مقاله آسیب شناسی اشتغال زنان»

۳۲. نساجی، زهرا، «مقاله زنان، اشتغال، خانواده»

www.tahzibeh.howzeh.com

۳۳. سایت تهذیب حوزه

www.tebyan.net

۳۴. سایت تبیان

www.tahghighat.zanan.com

۳۵. سایت مطالعات و تحقیقات زنان

www.shora.ali.enghelab.com

۳۶. سایت شورای عالی انقلاب